

מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים

אסון אוסלו

אפרים קארש

עיונים בביטחון המזרח התיכון מס' 123

אוניברסיטת בר-אילן
עיונים בביטחון המזרח התיכון מס' 123

אסון אוסלו אפרים קארש

אסון אוסלו

The Oslo Disaster

Efraim Karsh

מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים (בס"א)
אוניברסיטת בר-אילן
רמת גן 5290002
טל' 03-5318959
פקס 03-5359195

office@besacenter.org
ISSN 1565-9895

ספטמבר 2016

© כל הזכויות שמורות
תמונת שער: יעקב סער, לע"מ

מרכז בגין-סאדאת (בס"א) למחקרים אסטרטגיים

מרכז בגין-סאדאת (בס"א) למחקרים אסטרטגיים נוסד על ידי ד"ר תומס הכט, ממנהיגי יהדות קנדה. המרכז מוקדש לזכרם של מנחם בגין ואנואר סאדאת, אשר בחזונו ובמעשיהם הביאו לחוזה שלום ראשון בין ישראל לבין מדינה ערבית. המרכז הוא גוף אקדמי עצמאי השואף לתרום לקידום הביטחון והשלום במזרח התיכון באמצעות מחקרים מכווני מדיניות בנושאי ביטחון לאומי במזרח התיכון. המרכז פועל ליד החוג למדעי המדינה שבאוניברסיטת בר-אילן.

סדרת הפרסומים "עיונים בביטחון המזה"ת" מהווה במה לעבודות אקדמיות הראויות לתשומת לב הציבור החושב. סדרת הפרסומים "דיונים בביטחון לאומי" מביאה לציבור את תוכן ההרצאות שהושמעו בכנסים שמארגן המרכז. תוכן החוברות משקף כמובן את דעת המחברים בלבד. באמצעות הפרסומים, הכנסים, ימי העיון והסמינרים מתכוון המרכז לעורר דיון ציבורי וחשיבה מסודרת בנושאי שלום וביטחון במזרח התיכון.

ועדה מייעצת בין-לאומית

מייסד המרכז ויושב ראש הוועדה המייעצת: ד"ר תומס א' הכט

משנה לי"ר הוועדה המייעצת: מר שאול קושיצקי

חברים: פרופ' משה ארנס, גב' מריון הכט, מר רוברט הכט, מר שלמה הלל, פרופ' ריבה הפט-הכט, גב' דרורית ורטהיים, השגריר יצחק לבנון, סנטור יוסף א' ליברמן, מר רוברט ק' ליפטון, מר בריאן מולרוני, השגריר נורמן ספקטור, מר יואל קושיצקי, מר גרג רוסהנדלר, מר סימור ד' רייך, השגריר זלמן שובל.

ועדה אקדמית מייעצת בין-לאומית

פרופ' דזמונד בול האוניברסיטה האוסטרלית הלאומית, פרופ' איאן בקט אוניברסיטת קנט, פרופ' פטריק ג'יימס אוניברסיטת דרום קליפורניה, פרופ' סטיבן ר' דיוויד אוניברסיטת ג'ונס הופקינס, ד"ר אליוט א' כהן SAIS, פרופ' רוברט ג' ליבר אוניברסיטת ג'ורג'טאון, פרופ' לורנס פרידמן קינגס קולג', פרופ' ארווין קוטלר אוניברסיטת מקגיל.

צוות המרכז

מנהל המרכז: פרופ' אפרים ענבר

חוקרים: ד"ר אפרת אביב, ד"ר יעלי בלוך-אלקון, פרופ' איתן גלבוע, ד"ר עדו הכט, אל"מ (מיל') אבי-הר-אבן, ד"ר צילה הרשקו, תא"ל (מיל') מוני חורב, פרופ' יהושע טייטלבוים, ד"ר אלון לבקוביץ, ד"ר יעקב ליפשיץ, אל"מ (מיל') ד"ר ערן לרמן, פרופ' זאב מגן, השגריר אריה מקל, ד"ר מקס סינגר, פרופ' שמואל סנדלר, אלוף (מיל') ד"ר עמנואל סקל, אלוף (מיל') יעקב עמידור, פרופ' יונתן פאקס, ד"ר ליעד פורת, ד"ר גיל פיילר, פרופ' הלל פריש, פרופ' אפרים קארש, פרופ' אבי קובר, ד"ר מרדכי קידר, מר עוזי רובין, ד"ר יונתן ריינהולד, מר עמיר רפפורט, ד"ר דני שוהם, ד"ר איתן שמיר, פרופ' שלמה שפירא.

מנהל קשרי חוץ: דוד מ' וינברג

מרכזת: חוה וקסמן-כהן

עריכה בעברית: אלונה ברינר רזנמן

עריכה באנגלית: יהודית לוי

תוכן עניינים

7	תקציר
9	מבוא
11	שלום לשלום
11	שותף-שווא
13	הזדמנות שהוחמצה
16	ביטחון שהתערער
16	שימורו של "המאבק המזוין"
18	צמיחתה של חמאס
21	השלכות בין-לאומיות
21	עלייתו של אש"ף
26	הלגיטימיות המתעצמת של חמאס
27	הדה-לגיטימציה המתגברת של ישראל
32	השלכות מבית
32	הקצנה בקרב ערביי ישראל
38	ערעור יציבותה של המערכת הפוליטית בישראל
42	פלסטין הנבגדת
46	סיכום
48	הערות

תקציר

במבט לאחור מקץ עשרים ושלוש שנה, מתגלה "תהליך השלום" בין ישראל לבין הארגון לשחרור פלסטין (אש"ף), שנרקם באוסלו בירת נורבגיה, כאחד האסונות הגרועים ביותר שפגעו אי-פעם בסכסוך הישראלי-פלסטיני. מבחינתה של ישראל הייתה זו השגיאה האסטרטגית הגדולה והחמורה בתולדותיה, שגרמה להתבססותה של ישות טרור שאין לעקרה מעבר לגבול, הביאה להעמקה של שסעים פנימיים, ערערה את יציבות המערכת הפוליטית בישראל והחלישה את מעמדה הבין-לאומי. מבחינת הפלסטינים בגדה המערבית ובעזה הביא הסכם אוסלו לעלייתו של שלטון רודני ומושחת של אש"ף וחמאס, ששם קץ לתהליכי התפתחותה המהוססים של החברה האזרחית בשטחים, ערער את רווחתם הסוציו-אקונומית והפך את סיכויי השלום והפיוס עם ישראל לקלושים ומרוחקים אף יותר משהיו.

כישלון מחפיר זה נובע ישירות מהעובדה שההנהגה הפלסטינית ראתה את התהליך לא כפתרון שתי מדינות לשני עמים - ישראל ולצדה מדינה פלסטינית בגדה המערבית ובעזה - אלא כאמצעי לחתור תחת עצם קיומה של מדינת ישראל; לא בניית אומה והקמת מדינה פלסטינית, כי אם יצירת ישות טרור רודנית, המחזיקה את נתיניה חסרי המזל בחד מתמיד ומרפדת את כיסיה בכספים שנועדו לפתור את מצוקת התושבים, את מחסורם ואת עוניהם.

כל עוד מאפשרים, ואף מעודדים את המשך המצב ללא שינוי בצד הפלסטיני, לא תהיה כל התקדמות לקראת שלום; לא במסגרת הוועידה הבין-לאומית שיוזמת צרפת, וגם לא בשיחות דו-צדדיות, אפילו אם תימצא דרך לאלץ את הפלסטינים לחזור לשולחן המשא ומתן.

כשם שלצורך הקמתן של חברות חופשיות ודמוקרטיות בגרמניה וביפן אחרי מלחמת העולם השנייה נדרש שינוי חינוכי וסוציו-פוליטי כולל, כך גם ניתן לקבוע כי רק כשתעבור החברה הפלסטינית "אביב ערבי" של ממש, שידיח את מנהיגיה הרודניים והמושחתים מאש"ף וחמאס, ידיר את האלימות הפנימית מהחיים החברתיים והפוליטיים וילמד אותה את סגולות הדו-קיום עם שכניהם הישראלים, ניתן יהיה סוף-סוף לפתור את הסכסוך בן המאה בין ערבים לבין היהודים ולהביא לעולם מדינה פלסטינית מתפקדת.

למרבה הצער, האפשרות הזאת, שב-1993 נדמה היה כי היא ממשמשת ובאה (כאשר עמד אש"ף על סף הכחדה וההנהגה בגדה ובעזה נראתה להוטה להגיע להסכם היסטורי במסגרת המשא ומתן לשלום בווינגטון), ירדה מסדר היום בעתיד הנראה לעין בגלל תהליך ה"שלום" של אוסלו.

אסון אוסלו

אפרים קארש

מבוא

עשרים ושלוש שנים לאחר השקתו האופורית על מדשאת הבית הלבן, מתגלה "תהליך השלום" של אוסלו כאחד האסונות הגרועים ביותר שהונחתו על הסכסוך הישראלי-פלסטיני, אסון שהרע באופן מהותי את עמדות שני הצדדים והפך את סיכויי השלום והפיוס למרוחקים עוד יותר.

מבחינת ישראל תהליך אוסלו הוא השגיאה הגסה ביותר בהיסטוריה הפוליטית של המדינה, שהחלישה את ביטחונה הלאומי של ישראל מכמה בחינות חשובות:

ברמה האסטרטגית והצבאית, אפשר התהליך לאש"ף להגשים בבת אחת את חזונו האסטרטגי בדבר הפיכת הגדה המערבית ורצועת עזה לחממות טרור, שישבשו את חייה של ישראל (כפי שחלם ערפאת). בעוד שהטרור בגדה רוסן ברובו בתחילת שנות ה-2000 באמצעות פעולות סיכול מתמשכות ובניית גדר הביטחון (על אף שהצליח לפגוע בישראל באורח חסר תקדים בטרם רוסן), הפכה עזה לישות טרור מטילת אימה, סכנה ברורה ומיידית לרוב רובה של אוכלוסיית ישראל, שניתן אמנם להכילה באמצעות פעולות צבאיות חוזרות ונשנות אולם לא למגרה לחלוטין. התרחיש הסביר, שלפיו אחרי הקמתה של מדינה פלסטינית תיווצר תשתית טרור דומה גם בגדה המערבית, הופך את האיום הביטחוני על ישראל לגדול פי כמה.

מבחינה פוליטית ודיפלומטית, הפך הסכם אוסלו את אש"ף (ובמידה פחותה גם את חמאס) בבת אחת לשחקן פוליטי לגיטימי, על אף שדבק במחויבותו להשמדתה של ישראל, ניסה בכל דרך להגיע להקמת מדינה פלסטינית מחוץ למסגרת הסכם אוסלו וחתר ללא לאות לפגוע במעמדה הבין-לאומי של ישראל. איש לא הבחין

שלמעשה ישראל שמה קץ לכיבוש האוכלוסייה הפלסטינית בשטחים שלוש וחצי שנים אחרי תחילת התהליך (הדבר נובע חלקית בשל תעמולת אש"ף, וחלקית בשל כישלונה ההסברתי של ישראל בהבהרת נקודה זו) והמדינה היהודית הוסיפה לשמש מושא לגינוי בין-לאומי בשל ה"כיבוש" שאינו קיים.

מבית, גרם תהליך אוסלו להקצנת ערביי ישראל, קטע באיבו את תהליך ה"ישראלזיזיה" שלהם המתקיים כבר עשרות שנים, והציב את שתי הקהילות במסלול של התנגשות חזיתית. לא פחות חשוב, תהליך אוסלו כבל את הפוליטיקה הישראלית לעליות ולמורדות ביחסים הישראליים-פלסטיניים, ובפועל הפך את אש"ף ואת חמאס לפוסקים ומשפיעים בכל הקשור לשיח הפוליטי הישראלי ולתהליכי הבחירות בארץ: מאז 1993 השלימה רק ממשלה ישראלית אחת כהונה מלאה של ארבע שנים ובמקרים רבים איבדו ראשי ממשלה ו/או מועמדים לראשות הממשלה את תפקידם או את מועמדותם כתוצאה ישירה של הטרור הפלסטיני (לדוגמה: שמעון פרס ב-1996; בנימין נתניהו ב-1999; אהוד ברק ב-2001; עמרם מצנע ב-2003).

על פניו ניתן לראות כישלונות מהדהדים אלה כהצלחות פלסטיניות. אלא שהפסד בצד אחד אין משמעותו תמיד רווח בצד האחר. עמדתה של המנהיגות הפלסטינית, שבחרה בגישת "משחק סכום אפס" וביססה את הזהות הלאומית הפלסטינית על שנאת ה"אחר" ולא על המורשת המשותפת, גרמה לעשרות שנים של פזורה, פליטות והיעדר מדינה עבור הפלסטינים. יתר על כן, הפיכתה את תהליך אוסלו ממכשיר להשגת פתרון שתי מדינות לאמצעי להשמדת ישראל (שלא לדבר על הגזל הגלוי וחסר הבושה של נתיניה) דרדרה את היחסים בין ישראל לבין הפלסטינים לשפל שלא נודע כמותו מאז 1948, הפכה על פיה את תחילת היווצרות חברה אזרחית פלסטינית בשטחים ופגעה אנושות ברווחתה של האוכלוסייה הפלסטינית שם. המשמעות היא כי אפילו אם יצליח אש"ף לזכות בהכרה בין-לאומית במדינה פלסטינית מן המניין (עם הסכם שלום רשמי עם ישראל או בלעדיו) ולמנוע מחמאס מלתפוס את השלטון, עדיין יהיה מדובר בישות כושלת כגרועות שברודניות הערביות, ישות שתימצא בסכסוך מתמיד עם שכנתה ישראל ותדכא עד עפר את נתיניה.

שלום לשלום

שותף-שווא

"שלום עושים עם אויבים", כך ניסה ראש הממשלה יצחק רבין להרגיע אזרח מודאג זמן קצר אחרי ה-13 בספטמבר 1993, עת חתמו ישראל ואש"ף על הצהרת העקרונות בדבר הסדרי הביניים לשלטון עצמי פלסטיני, המוכרת יותר בכינוי "הסכם העקרונות" או "אוסלו א'". "אני רוצה להזכיר לך כי גם להסכם השלום עם מצרים היו מתנגדים רבים, והשלום הוא מחזיק מעמד כבר חמש עשרה שנה".¹ אבל שלום עושים עם אויבים שהובסו בצורה מכרעת (גרמניה ויפן לאחר מלחמת העולם השנייה) או שנאשו מדרך האלימות: לא עם אויבים שבחרו לדבוק בסכסוך ובמלחמה. בעוד שהנשיא המצרי, אנוור סאדאת, היה באמת ובתמים אויב שהפך את חברבורותיו, נשיא שביקש בלהט לחלץ את ארצו מהמאבק חסר התוחלת עם ישראל, הרי שערפאת והנהגת אש"ף ראו את תהליך אוסלו לא כקרב קפיצה לשלום אלא כ"סוס טרויאני" (במילותיו של אחד מהבכירים במנהיגי אש"ף, פייצל חוסייני) שנועד לקדם את מטרתו האסטרטגית של אש"ף להגיע ל"פלסטין מן הנהר [הירדן] ועד לים [התיכון]", קרי, פלסטין במקום ישראל.²

ערפאת הודה בכך במפורש חמישה ימים לפני החתימה על ההסכם בושינגטון, עת אמר לעיתונאי ישראלי כי "בעתיד ישראל ופלסטין יהיו מדינה אחת מאוחדת שבה יחיו ביחד ישראלים ופלסטינים"³ - כלומר, ישראל תחדל להתקיים. בעוד הוא לוחץ את ידו של יצחק רבין על מדשאת הבית הלבן, המשיך יו"ר אש"ף להבטיח לפלסטינים במסר מוקלט מראש בשפה הערבית כי ההסכם אינו אלא יישום של "אסטרטגיית השלבים" הידועה של אש"ף משנת 1974. אסטרטגיה זו קבעה כי הפלסטינים יסכימו לקבל כל שטח שישראל תסכים לוותר עליו וישתמשו בשטח האמור כקרב קפיצה להישגים טריטוריאליים נוספים - עד להשגת "שחרור מלא של פלסטין".⁴

אחת-עשרה השנים הבאות, עד מותו של ערפאת (ב-11 בנובמבר 2004) היוו חזרה מתמדת על אותו הסיפור. כאשר פנה ערפאת אל קהל ישראלי או מערבי נהג להלל את ה"שלום" עם "שותפי יצחק רבין", כך גם עושי דברו, אולם כשפנה ערפאת אל קהל הבוחרים הפלסטיני תיאר את ההסכמים כהסדרי ביניים זמניים, שהיו הכרחיים בצו השעה; הזכיר חזר והזכיר את "אסטרטגיית השלבים" ואת "הסכם חודיבייה", שעליו חתם הנביא מוחמד עם אנשי מכה בשנת 628 (הסכם

שאליו התכחש הנביא כמה שנים לאחר מכן כאשר המצב היה נוח יותר עבורו); והתעקש על "זכות השיבה" - שהוא הביטוי המכובס שבו משתמשים הפלסטינים בהתייחסם להשמדתה של ישראל באמצעות חתרנות דמוגרפית.⁵ זמן קצר לפני שעבר ערפאת לעזה בקיץ 1994 כדי לקחת את הפיקוד על הרשות הפלסטינית, שהוקמה זמן קצר קודם לכן, אמר לתומך ספקן: "אני יודע שאתה מתנגד להסכמי אוסלו, אבל אתה חייב תמיד לזכור את מה שאומר לך כעת: יבוא יום שבו תראה אלפי יהודים בורחים מפלסטין. זה לא יקרה בימי חיי, אבל אתה תראה זאת בימי חייך. הסכמי אוסלו יסייעו בהגשמת החזון הזה".⁶

זה היה החלק המתון. הרשות המשיכה לערער על הרעיון של "שתי מדינות החיות זו לצד זו בשלום ובביטחון" ופתחה במסע מתמשך של שנאה גזענית והסתה פוליטית, בהיקף ובעוצמה שכמותם לא נראו מאז גרמניה הנאצית. כאילו לא די היה בכך שהפלסטינים החלו לעבור שטיפת מוח בנוגע לחוסר הלגיטימיות של מדינת ישראל והיעדרו של קשר כלשהו בין העם היהודי לארץ ישראל, הרשות אף הוסיפה והחדירה למוחם רעיונות הזויים על מזימה ישראלית להשחיתם, להשמידם ולרוששם, כמיטב מסורת המיתוסים מימי-הביניים על היהודים מחריבי התרבות ומרעילי הבארות: החל ברציחתם לכאורה של ילדים פלסטינים בידי יהודים כדי לגנוב את איבריהם הפנימיים וכלה בסיפורים על כך שהיהודים מזריקים לילדים פלסטינים את וירוס האיידס או מחלקים להם שוקולד נגוע במחלת הפרה המשוגעת, ועוד כהנה וכהנה.⁷

את הנוהג המוגונה הזה המשיך גם מחמוד עבאס, שבניגוד גמור לתדמיתו הבין-לאומית כ"איש של שלום" קורץ בדיוק מאותו החומר שממנו קורץ קודמו - ותיק אש"ף, שמעולם לא חזר בו ממחויבותו להשמדתה של ישראל, הרואה ב"תהליך השלום" המשך באמצעים אחרים של מלחמתו רבת השנים. עבאס הוא מכחיש שואה מדופלם (בתזת הדוקטורט שלו, שנכתבה באוניברסיטה סובייטית ובשלב מאוחר יותר נתפרסמה כספר בפני עצמו, הוא טוען כי בשואה נהרגו פחות ממיליון יהודים, וכי התנועה הציונית שיתפה פעולה עם הרוצחים),⁸ שלא היסס לחזור על העלילות האנטישמיות הנתעבות ביותר (לדוגמה, ביוני 2016 אמר עבאס לפרלמנט האירופי כי רבנים ישראלים קראו להרעלת מי השתייה של הפלסטינים),⁹ וחזר ונדר כי לעולם לא יקבל את רעיון המדינה היהודית. במרץ 2014 גייס עבאס את

הליגה הערבית לקריאתו "לדחות מכל וכל את ההכרה בישראל כמדינה יהודית",¹⁰ ובספטמבר 2015 תקף את הלגיטימיות של ישראל בנאומו באו"ם וכינה אותה "עוול היסטורי... שנגרם לעם... שחי בשלום באדמתו".¹¹

במגרשו הביתי התבטא עבאס באופן גלוי אף יותר, נדר למנוע מהיהודים מ"לחלל את אל-אקצא ברגליהם המטונפות" והצהיר כי "כל טיפת דם שנשפכה בירושלים היא דם קדוש, כל עוד נשפך הדם עבור אלה".¹² כאשר הביאה הסתה זו לגל אלימות מתמשך, שהרג ישראלים רבים בסדרה של פיגועי דקירה, דריסה וירי, שיבח עבאס את הפעולות הללו וכינה אותן "התקוממות עממית בדרכי שלום". "אנחנו נמצאים תחת כיבוש במשך שישים ושבע או שישים ושמונה שנים [כלומר, מאז הקמתה של מדינת ישראל ב-1948]", אמר עבאס לנתיניו במרץ 2016. "אחרים היו שוקעים בייאוש ובתסכול. אבל אנחנו נחושים להשיג את מטרתנו משום שעמנו עומד מאחורינו".¹³

במילים אחרות, יותר מעשרים שנה לאחר תחילתו של תהליך אוסלו, "שותף השלום" של ישראל אינו מוכן אפילו להכיר בזכות קיומה ורואה בעצם הקמתה "כיבוש" של אדמה פלסטינית.

הזדמנות שהוחמצה

מה שהופך את המצב לטרגי אף יותר הוא העובדה שבעת החתימה על הסכמי אוסלו היה לממשלת רבין שותף פוטנציאלי טוב בהרבה לשלום. הכוונה למנהיגות בגדה המערבית ובעזה. נכון שמדיניות אי-ההתערבות של ישראל בפוליטיקה ובמנהל הפלסטיניים במשך שני עשורים ומחצה (מאז כיבוש השטחים ביוני 1967 ועד לתחילת תהליך אוסלו ב-1993) אִפשרה לאש"ף לבסס את עצמו ככוח השולט בשטחים, על חשבון המנהיגות המקומית הפרגמטית יותר. אולם אין פירוש הדבר ציות עיוור למטרותיו של אש"ף או לאמצעים בהם השתמש, כפי שניתן לראות, בין השאר, באי-הצלחתו לפתות את תושבי הגדה ועזה להצטרף למאבק עממי נגד ישראל במשך תקופה זו, שבה מרבית הפיגועים בוצעו מבחוץ (מירדן בסוף שנות השישים, ולאחר מכן מלבנון). "המלחמה שניהל ערפאת נגד ישראל לא הייתה מלחמת גרילה אמיתית", כתב הסופר הפלסטיני סעיד אבו-

ריש. "בניגוד לדוגמאות שרווחו באותה תקופה - אלג'יר ווייטנאם, המחותרת נגד יפן בסין, המחותרת האנטי-גרמנית ביוגוסלביה במלחמת העולם השנייה - ערפאת לא פעל ממגרשו הביתי אלא בחר לפעול ממרחק בטוח, מחוץ לישראל".¹⁴

בניסיון להסוות את הסתירה המביכה הזו אימץ לעצמו אש"ף את הסיסמה "אין הבדל בין פנים וחוף". אבל היה גם היה הבדל, ומדובר בהבדל מהותי. שלא כתומכי אש"ף בתפוצות ("החוף" בז'רגון הפלסטיני), שהוסיפו לדבוק בחלומם הקיצוני על שיבה לבתיהם משנת 1948 וחיסולה של מדינת ישראל, היו תושבי השטחים והגדה (מה שכונה "פנים") פתוחים לדו-קיום בשלום, שהיה מאפשר להם להמשיך בחייהם ולקיים את הפריחה הכלכלית המדהימה שהחלו לחוות תחת שלטון ישראל; בעוד של"אנשי החוף" לא היה כל מגע ישיר עם ישראלים (ולצורך העניין, גם לא עם שום מערכת דמוקרטית אחרת), שלטונה המתמשך של ישראל אָפּשר לתושבי השטחים לפתח פרספקטיבה מציאותית הרבה יותר וקיצונית הרבה פחות. זו הסיבה לכך שבראשית תהליך אוסלו הם תפשו את ישראל כדמוקרטית יותר מאשר מרבית מדינות המערב;¹⁵ זו הסיבה לתמיכתם הגורפת בביטולם של סעיפי האמנה הפלסטינית הקוראים להשמדתה של ישראל; זו הסיבה להתנגדותם לפיגועים;¹⁶ וזו גם הסיבה לאדישותם לסוגיה הבעייתית ביותר בסכסוך הישראלי-פלסטיני, המהווה נדבך מרכזי במאמציו הבלתי-נלאים של אש"ף לחסל את ישראל באמצעות מהפכה דמוגרפית - "זכות השיבה". אפילו במרץ 1999, חודשיים לפני מועד הסיום המתוכנן של המו"מ על הסדר הקבע, פחות מ-15% מהמשתתפים בסקר דעת קהל בגדה ובעזה סברו כי שאלת הפליטים היא השאלה החשובה ביותר עמה מתמודד העם הפלסטיני.¹⁷

לאור כל האמור לעיל, ברור כי לממשלת רבין הייתה הזדמנות חד-פעמית לכונן את האוכלוסייה הפלסטינית בגדה ובעזה בכיוון של שלום ומדינה משלהם, אולי גם בשיתוף עם חסיין מלך ירדן, שרק כמה שנים קודם לכן ניסה ליטול חלק פעיל במתרחש, אך נדחה על-ידי ראש הממשלה יצחק שמיר (בסקר דעת קהל שנערך בשכם זמן קצר לפני החתימה על הסכם העקרונות, יותר משני-שלישים מהמשיבים העדיפו כשליט את חסיין על אש"ף).¹⁸ וזאת בין השאר משום שאש"ף עמד אז על סף הכחדה לאחר שהוחרם ונודה על-ידי מדינות ערב בשל תמיכתו בכיבוש העיראקי הברוטאלי של כווית, ומעמדו בשטחים היה באחת מנקודות השפל הנמוכות ביותר שלו מאז ומעולם. חמאס רק החל להטביע את חותמו

באותה עת, המשטרים הערביים הקיצוניים היו תחת ההלם של התמוטטות תומכיהם הקומוניסטים, והמנהיגות הפלסטינית בגדה ובעזה הייתה נחושה בדעתה לקחת חלק בשיחות השלום שארגנה ארצות הברית בין ישראל לשכנותיה, שיחות שהחלו ב-1991 בועידת מדריד ונמשכו בווינגטון, בניגוד לעמדתו הבלתי-מתפשרת של אש"ף.¹⁹

אבל אז, במקום שיינצל את שעת הכושר ויבחר במי שהיה בבירור שותף טוב יותר לשלום (וגם הבין טוב יותר את צרכיה של האוכלוסייה הפלסטינית ואת רצונותיה), ובניגוד להעדפתו האישית לסגור עסקה עם "אנשי הפנים המתונים" ולא עם "אנשי תוניס הקיצוניים" [כלומר הנהגת אש"ף], שוכנע רבין על-ידי שר החוץ שמעון פרס וסגנו יוסי ביילין (אשר עשו כמסופר יד אחת עם אש"ף בטרפוד השיחות בווינגטון) להסגיר את תושבי הגדה ועזה לידי ארגון טרור הדבק בדעותיו ואינו פתוח לכל שינוי, שמנהיגו סירב בעקשנות להיפרד ממדי הקרב שלבש תמיד, כולל בטקסי החתימה על הסכמי אוסלו השונים ובטקס קבלת פרס נובל לשלום (על אף שהואיל בטובו להיענות לבקשתו של הנשיא קלינטון והסכים לוותר על אקדחו לצורך טקס החתימה בבית הלבן); מנהיג שעבורו "שלום" לא היה אלא הונאה אסטרטגית, שנועדה לקדם את המטרה הנצחית - השמדת מדינת ישראל.²⁰

כתוצאה מאיוולת זו "זכתה" ישראל בעשרים ושלוש שנים של הסתה בלתי פוסקת על-ידי אש"ף והרשות הפלסטינית (שלא לדבר על חמאס, שניצל את תהליך אוסלו כדי להפוך לגורם הצבאי והפוליטי החזק ביותר בשטחים); אינספור פיגועים (כולל מלחמת טרור בקנה מידה מלא, המכונה בלשון מכובסת "אינתיפאדת אל-אקצא" על-שם המסגד בירושלים); שלושה עימותים צבאיים בקנה מידה גדול עם חמאס; וקריסה כלכלית בגדה ובעזה בשל השלטון הרודני והמושחת של הרשות ושל חמאס. כל אלה גרמו להקצנה בקרב האוכלוסייה בשטחים, שם נולד דור חדש, שגדל והתחנך מרגע לידתו על ברכיה של האינדוקטרינציה האנטישמית והאנטי-ישראלית המתועבת ביותר שניתן להעלות על הדעת.

ביטחון שהתערער

שימורו של "המאבק המזוין"

מעבר להפיכת סיכויי השלום והפיוס לקלושים ומרוחקים מתמיד, החמיר תהליך אוסלו את מצבה הביטחוני של ישראל. הסכם העקרונות התבסס על ההנחה כי התהליך שהוא התווה ישים קץ לשלושה עשורים של אלימות מצד אש"ף ויהפוך את הארגון, בן לילה, מאחת מקבוצות הטרור הרצחניות ביותר לישות פוליטית המסוגלת להקים מדינה. זה גם מה שהבטיח ערפאת לרבין, במכתבו מן ה-9 בספטמבר 1993, מכתב שסלל את הדרך להכרת ישראל באש"ף ולחתימה על הסכם העקרונות ארבעה ימים לאחר מכן. "אש"ף מתחייב לתהליך השלום במזרח התיכון ולפתרון בדרכי שלום של הסכסוך בין שני הצדדים", כך כתב. "בהתאם לזאת, אש"ף מוותר על השימוש בטרור ושאר פעולות אלימות, ונוטל על עצמו אחריות לכל פלגיו וחבריו, על-מנת להבטיח את היענותם, למנוע מעשי אלימות ולהעניש את מפרי ההסכם".²¹

בהסכמים שבאו לאחר מכן, שעסקו ביישום הסכם העקרונות, לקח אש"ף את ההתחייבות האמורה צעד נוסף קדימה כאשר התחייב למנוע כל מעשה אלימות נגד ישראל, מצד כל קבוצה וארגון שתחת סמכותו. כך למשל קובע הסכם עזה-יריחו משנת 1994 על הקמתה המיידית של רשות פלסטינית בהנהגת אש"ף, האמורה "לנקוט בכל האמצעים הנחוצים כדי למנוע פעולות טרור, פשעים ופעולות עוינות... נגד ההתנחלויות, נגד התשתיות המשרתות אותן ונגד אזורים שבהם יש מתקנים או בסיסים צבאיים", וכן "לנקוט אמצעים משפטיים נגד עבריינים". הרשות הפלסטינית הייתה אמורה גם להבטיח שקבוצות חמושות נוספות לא תוקמנה בשטחים שבשליטת הרשות ולא תפעלנה בהם, למעט כוח השיטור הרשמי, וכן כי שום ארגון או אדם לא "ייצר, ימכור, ירכוש, יחזיק בבעלותו, ייבא או יכניס בכל צורה אחרת [לשטחים] כל כלי ירייה, תחמושת, נשק, חומר נפץ, אבקת שריפה או כל ציוד אחר הקשור אליהם בצורה כלשהי".

הסכם הביניים מה-28 בספטמבר 1995 בנושא הגדה המערבית ועזה (אוסלו ב'), קבע כי ישראל תיסוג מהשטחים המאוכלסים בגדה המערבית (הנסיגה מעזה הושלמה במאי 1994, חוץ משטח קטן בדרום הרצועה, שהיו בו יישובים ישראלים),

למעט חברון (שבה הושלמה הפריסה מחדש בתחילת 1997) ותעביר את השטחים האמורים לסמכות פלסטינית. ההסכם אף חייב את אש"ף "לנקוט בכל האמצעים הדרושים כדי למנוע פעולות טרור, פשיעה ופעולות עוינות", כולל פירוק מנשקן של כל הקבוצות החמושות הלא-חוקיות שפעלו בשטחים שבסמכותה של הרשות.²²

כל ההתחייבויות הללו התנדפו ונעלמו כלא היו תוך זמן קצר. כבר במהלך השיחות הסודיות באוסלו הבטיח ערפאת לעמיתיו באש"ף שתחת שלטונו יהפכו השטחים ל"לבנון חדשה" - מילת קוד שמשמעותה סכסוך אלים ועקוב מדם.²³ כשהגיע לעזה (יולי 1994) מימש את הבטחותיו והקים תשתית טרור נרחבת, תוך הפרה בוטה של הסכם העקרונות והתעלמות מוחלטת מהסיבה העיקרית שבגללה הובא מתוניס (שם קבע אש"ף את בסיסו אחרי הגירוש מלבנון בשנת 1982) - קרי, הנחת היסודות לריבונות פלסטינית. הוא סירב לפרק מנשקם את חמאס ואת הג'יהאד האסלאמי (על אף שהדבר נקבע במפורש בהסכמי אוסלו) ואישר בשתיקה את רציחתם של מאות ישראלים בידי קבוצות הטרור הללו. הצבא הפלסטיני שאותו הקים (שהיה לכאורה "כוח שיטור") היה גדול בהרבה ממה שהתירו ההסכמים. הוא הקים מחדש את מנגנון הטרור הישן של אש"ף ובראש ובראשונה ה"תנזים" - הזרוע הצבאית של הפת"ח (הגדול שבארגונים מהם מורכב אש"ף ובית הגידול של ערפאת עצמו). בנוסף החל לרכוש כלי נשק אסורים כאחוז תזזית, ולצורך כך עשה שימוש בסכומי כסף גדולים שנתרמו לרשות הפלסטינית על-ידי הקהילייה הבין-לאומית לטובת האוכלוסייה הפלסטינית האזרחית.

בעקבות כל האמור לעיל נסק הטרור בשטחים לרמתו הגבוהה ביותר מאז נפלו לידי ישראל במלחמת ששת הימים. בשנתיים וחצי שחלפו מיום החתימה על הסכם העקרונות ועד לנפילת ממשלת העבודה במאי 1996 נרצחו מאתיים ועשר ישראלים - כמעט פי שלושה ממספר ההרוגים הממוצע במשך עשרים ושש השנים שקדמו לאירועים אלה,²⁴ שבמהלכן רק חלק קטן מהקורבנות בנפש נגרם בגלל פיגועים שיצאו מהגדה או מעזה (זאת הודות לאמצעי הסיכול היעילים שהפעילה ישראל, בשילוב עם רמתה הנמוכה של המודעות הלאומית בקרב הפלסטינים והשיפור הגדול באיכות חייהם תחת שלטון ישראל).²⁵ יתר על כן, כמעט שני שלישים מהקורבנות בין השנים 1994-1996 נרצחו בתוך שטח ישראל, בתחומי הקו הירוק - פי שישה ממספר הקורבנות הממוצע בישראל בשש השנים קודם לכן, שנות האלימות של האינתיפאדה הראשונה.²⁶

בספטמבר 1996 נחצה סף חדש בתהליך ההסלמה, כאשר ערפאת עבר לאלמות ישירה, עת ניצל את פתיחתו של מוצא חדש למנהרה ארכיאולוגית מתחת לכותל המערבי כדי ליזום מהומות משולחות רסן (המכונות גם "מהומות מנהרת הכותל"), בהן נהרגו שבעה עשר ישראלים וכשמונים פלסטינים. אמנם, הרשות הפלסטינית מיהרה להוריד את סוגיית מנהרת הכותל מסדר יומה כשהנושא איבד את תועלתו עבורה, אולם ערפאת חזר על התרגיל במספר הזדמנויות, בראש ובראשונה על-ידי פתיחתה של מלחמת הטרור בספטמבר 2000 - זמן קצר לאחר שקיבל מראש ממשלת ישראל, אהוד ברק, הצעה להקמת מדינה פלסטינית.²⁷

עד מותו של ערפאת ארבע שנים לאחר מכן גבתה מלחמתו - שהייתה העימות ההרסני והעקוב ביותר מדם בין ישראלים לבין פלסטינים מאז 1948 - אלף עשרים ושמונה הרוגים ישראלים בכחמשת אלפים שבע מאות ושישים פיגועים, פי תשעה ממספר ההרוגים הממוצע בעידן שלפני אוסלו.²⁸ כארבע מאות וחמישים מההרוגים הללו (כלומר 43% מהקורבנות) נהרגו בפיגועי התאבדות - דפוס בלתי מוכר בהקשר הפלסטיני-ישראלי לפני הסכם אוסלו.²⁹ מאז החתימה על הסכם העקרונות נרצחו בסך הכל יותר מאלף ושש מאות ישראלים ונפצעו תשעת אלפים נוספים - כמעט פי ארבעה משיעור ההרוגים הממוצע בעשרים ושש השנים שקדמו להסכם אוסלו.³⁰

צמיחתה של חמאס

הסיפור אינו מסתיים בכך. הקזת הדם המסיבית שיקפה את הפיכתם של השטחים ל"מדינת טרור" נוקשה ובלתי מתפשרת בהתאם לחזונו של ערפאת, שראה בשטחים מקפצה ל"מהפכה עממית מזוינת שתגרום לציונים להבין כי הם אינם יכולים לחיות בישראל".³¹ באורח פרדוקסלי מי שעתיד היה להוביל את המאמץ למימושו בפועל של חזונו הרצחני של ערפאת לא היה אש"ף אלא דווקא חמאס, שלוחתו הפלסטינית של ארגון האחים המוסלמים, שהחל את דרכו באינתיפאדה בין השנים 1987-1993.

לאחר שהתפוגגו חששותיהם הראשוניים של אנשי חמאס שמא תדכא הרשות הפלסטינית שזה מקרוב קמה את הארגון, הם פתחו במתקפת טרור מתמשכת (עם הסכמה שבשתיקה מצדו של ערפאת) שהייתה לה השפעה הרסנית על תהליך

השלום שרק החל (כך למשל נרצחו במשך שבוע יחיד במהלך חודש מרץ 1996 לא פחות מחמישים ושמונה ישראלים - פיגועים שמילאו תפקיד מכריע בתבוסתו של שמעון פרס לבנימין נתניהו בבחירות שהתקיימו חודשיים לאחר מכן). בנוסף הגיע חמאס להסכמה עם אש"ף/הרשות הפלסטינית על המשך המתקפות, בתנאי שלא תשוגרנה משטחים שבשליטת הרשות.³² שיתוף הפעולה בין שני הארגונים הגיע לשיאו במרץ 1997, כאשר נפגש ערפאת עם מנהיגי חמאס בלשכתו כדי לתת להם "אור ירוק" לחידוש מתקפות הטרור, אחרי הפוגה טקטית. המתקפות הגיעו לשיאן במהלך "אינתיפאדת אל-אקצא", בה מילא חמאס תפקיד מוביל (במיוחד בכל הקשור לפיגועי התאבדות) וביצע פיגועים קטלניים מחרידים בתוך שטח ישראל. אמנם, במסע סיכול מתמשך, שנמשך למעלה מארבע שנים והחל במבצע חומת מגן (המבצע האנטי טרוריסטי הגדול ביותר מאז מלחמת לבנון ב-1982, שנמשך מה-29 במרץ ועד ה-10 במאי 2002), הצליחה ישראל להרוס את תשתית הטרור של חמאס ושל אש"ף/הרשות הפלסטינית בגדה (שהייתה אחראית לכל פיגועי ההתאבדות שבוצעו בשטחה),³³ אולם בעזה הצליח חמאס לשמור על בסיסו כמעט ללא פגע, חרף הסיכולים הממוקדים שבוצעו כנגד רבים ממנהיגיו הבכירים, כולל האב המייסד, אחמד יאסין וממשיכו עבד אל-עזיז רנטיסי.

יתר על כן, כדי לפצות על הירידה ביכולתו להוציא אל הפועל פיגועי התאבדות (שמספרם ירד משישים פיגועים ב-2002 לחמישה ב-2006) עבר הארגון האסלאמיסטי לירי של נשק תלול-מסלול מעזה. ב-2004 נורו על ישובים יהודיים ברצועה ועל מרכזי אוכלוסייה בשטח ישראל שלוש מאות ותשע רקטות "קסאם" מתוצרת עצמית ושמונה מאות שמונים ושלושה פצמ"רים (לעומת מאה וחמש וחמש מאות וארבע עשרה בהתאמה, בשנת 2003). בשנה שלאחר מכן נורו ארבע מאות ואחת רקטות ושמונה מאות חמישים וארבעה פצמ"רים, וזאת חרף הסכמתו של חמאס להפוגה זמנית בלחימה (תהדיה).³⁴ כך לא נותר ספק בקרב הפלסטינים בנוגע לזהותו של העומד בראש "המאבק המזוין" נגד ישראל, ובקיץ 2005, כאשר פינתה ממשלת ישראל באורח חד-צדדי כתריסר ישובים בדרום הרצועה, על שמונת אלפים תושביהם, התקבל המהלך כניצחון של חמאס. כמה חודשים לאחר מכן, ב-25 בינואר 2006, קצר חמאס את הפירות הפוליטיים של מעלליו הצבאיים וניצח באופן גורף (שבעים וארבעה מתוך מאה שלושים וארבעה המושבים בפרלמנט) בבחירות הראשונות בהן השתתף מאז החתימה על הסכם

העקרונות (חמאס החרים את הבחירות הראשונות בשנת 1996). הפת"ח, שהיה הגורם הדומיננטי ברשות הפלסטינית מאז הוקמה במאי 1994, הובס בבחירות אלה לאחר שזכה בארבעים וחמישה מושבים בלבד. היות שאש"ף/הרשות הפלסטינית לא הסכימו לקבל תוצאות אלה, הידרדרו היחסים בין הארגונים וב-2007 הגיעו לכלל התנגשויות אלימות (במיוחד בעזה) שגרמו להרוגים רבים ולפצועים רבים עוד יותר, עת נטל חמאס לידי את השלטון ברצועה.

מעודד מהצלחתו ומהסגת כוחות צה"ל מציר פילדלפי לאורך הגבול בין מצרים לבין הרצועה, החל חמאס לבנות ולהעצים את תשתית הטרור שלו באופן מאסיבי. הוא הבריח כמויות גדולות של אמצעי לחימה מסיני באמצעות רשת תעלות מסועפת; שיגר פעילי טרור לצורך אימונים בלבנון, בסוריה ובאיראן; והבריח סכומי כסף גדולים (מרביתם מטהרן) לרצועה.³⁵

תעוזתו הגוברת של חמאס התבטאה אף במתקפות קרקעיות מזדמנות, כחטיפתו של גלעד שליט (והריגה של שני חיילים נוספים באותה תקרית) ביוני 2006. בנוסף הגביר חמאס באופן מסיבי את ירי הרקטות והפצמ"רים על מרכזי אוכלוסייה בישראל. שנה אחרי נסיגתה החד-צדדית של ישראל מעזה חלה עלייה של 430% במספר הטילים והרקטות שנורו מתוך הרצועה (מארבע מאות ואחת לאלף שבע מאות עשרים ושש), וגם אם מספר זה ירד במקצת בשנת 2007 (לכלל אלף מאתיים שבעים ושש התקפות), הוא עלה שוב ב-2008 לשיא של אלפיים ארבעים ושמונה מתקפות (בנוסף לאלף שש מאות שישים ושמונה פצמ"רים), כלומר, ירי של עשר רקטות/טילים ופצמרי"ם מדי יום.³⁶

בניסיון לשים קץ להטרדה בלתי פוסקת זו של אוכלוסייתה האזרחית יצאה ישראל למבצע צבאי גדול (דצמבר 2008 - ינואר 2009) בעזה, שקיבל את הכינוי "עופרת יצוקה". אמנם, המבצע הביא לשחיקה ביכולותיו הצבאיות של חמאס ולירידה ניכרת במספר מקרי הירי של טילים ורקטות,³⁷ אך הוא לא הצליח לחסל כליל את עוצמתו הצבאית של הארגון ולא את שאיפותיו הפוליטיות והאסטרטגיות. לפיכך נאלצה ישראל לצאת לעוד שתי מלחמות נגד קבוצת האסלאם הקיצוני הזו בחמש השנים שלאחר מכן, מלחמות שהסתיימו בלא הכרעה ניצחת: מבצע עמוד ענן (14 עד 21 בנובמבר 2012) ומבצע צוק איתן (8 ביולי עד 26 באוגוסט 2014). על אף שמבצעים אלה (ובמיוחד מבצע צוק איתן) גרמו לשחיקה משמעותית ביכולותיו

הצבאיות של חמאס, החזיק הארגון מעמד ובמשך שבעה שבועות הצליח לא רק להפוך חלק ניכר מאוכלוסיית ישראל למטרה לירי טילים ורקטות, אלא גם להביא לסגירתו הזמנית של שדה התעופה הבין-לאומי הגדול ביותר של ישראל.

השלכות בין-לאומיות

עלייתו של אש"ף

נקודת התורפה המרכזית של ישראל בשיח הציבורי של הסכסוך הישראלי-פלסטיני היא "הכיבוש הלא-לגיטימי של אדמות הפלסטינים". טיעון זה עולה שוב ושוב, כדי להסביר את מקורותיו של הסכסוך ואת הסיבות להמשכותו; כדי להוכיח לכאורה כי ישראל היא מדינה גזענית וברוטאלית הדוגלת בדיכוי; וכדי להצדיק את זוועות הטרור האנטי-ישראליות הגרועות ביותר. לפיכך האמינו אדריכלי אוסלו כי העברת השליטה על האוכלוסייה בשטחים תשקיט את מקהלת המבקרים ותביא לשיפור במעמדה הבין-לאומי של ישראל.

בינואר 1996, כאמור, הסיגה ישראל את כוחותיה מהשטחים המאוכלסים בגדה (הנסיגה מהשטחים המאוכלסים בעזה הושלמה כבר במאי 1994), למעט חברון (שם הסתיימה הפריסה מחדש בשנת 1997). ב-20 בינואר נערכו בחירות למועצה הלאומית הפלסטינית, וזמן קצר לאחר מכן פורקו המנהל האזרחי הישראלי והמנהל הצבאי, מהלך שהותיר את רוב רובה של אוכלוסיית השטחים תחת שלטון אש"ף/הרשות הפלסטינית. "מהיום יש מדינה פלסטינית", הצהיר אחמד טיבי, יועצו הערבי-ישראלי של ערפאת מיד לאחר הבחירות. החרה-החזיק אחריו השר הישראלי לענייני הסביבה, יוסי שריד, ואילו האדריכל הראשי של אוסלו, יוסי ביילין, הכריז כי הבחירות הפכו את התהליך לבלתי-הפיך וביטא הקלה לנוכח סיום הכיבוש הישראלי באזורים פלסטיניים מאוכלסים. "השתחררנו מנטל כבד", הוא אמר, "לא האמנתי שאפשר להיות כובש נאור. היה צריך להוריד את הנטל ולא צריך להיות כתובת לארגונים בעולם שראו בנו נוגש".³⁸

בפועל, לא רק שישראל לא זכתה בנקודות זכות על סיום ה"כיבוש", (אפילו לא לאחר הנסיגה, עד לאחרון הישראלים, מחבל עזה!), אלא שהמהלך עבר כמעט באין רואים בזירה הבין-לאומית, זאת בשעה שאש"ף נסק לגבהים חסרי תקדים,

על אף שלא שינה את מחויבותו להשמדת ישראל, לא התפרק מנשקו ולא זנח את דרך הטרור. עד כדי כך הגיעו הדברים שבמהלך שמונה שנות כהונתו של הנשיא קלינטון התארח ערפאת בבית הלבן יותר מכל מנהיג אחר בעולם (הוא אף ישב מול קלינטון כאשר נשאל הנשיא לראשונה על פרשת מוניקה לוינסקי).³⁹ בחמש השנים שלאחר החתימה על הסכם העקרונות קיבלה הרשות הפלסטינית סיוע בין-לאומי בהיקף של 2.5 מיליארד דולר (מתוך 3.6 מיליארד הדולר שהובטחו), וכשש מאות מיליון דולר נוספים שנתרמו לפעילות אונר"א בגדה המערבית ובעזה; עד לשנת 2016 התחייבה ארצות הברית לבדה להעניק לפלסטינים סיוע כלכלי בשיעור שעלה על חמישה מיליארד דולר.⁴⁰

למרבה הצער, תחת שינצלו את המנוף הכלכלי האדיר שעמד לרשותן כדי לאלץ את אש"ף/הרשות הפלסטינית לעמוד בהתחייבויותיהם לשלום, בחרו המדינות התורמות להעלים עין מכך שערפאת אישר ואפשר פיגועי טרור של ארגונים אחרים (חמאס והג'יהאד האסלאמי), ואף עשה בעצמו ובאופן ישיר שימוש באלימות. כך למשל, על אף שהאמתלא למאורעות "מנהרת הכותל" הייתה שקרית בעליל (שכן פתיחת המנהרה תואמה מראש עם הרשות הפלסטינית, וגם אלמלא היה הדבר כך קשה להבין כיצד היא יכולה להפוך אמתלא זו לאלימות יזומה; שלא לדבר על כך שפתיחת המנהרה הייתה לרווחתם של הסוחרים הפלסטיניים המקומיים), בלעה התקשורת הבין-לאומית על קרבו וכרעיו את הכזב הפלסטיני בדבר "פרובוקציה" ישראלית, הפכה את התוקפן לקורבן ואת הקורבן לתוקפן. כך עשתה גם מועצת הביטחון, שקיבלה החלטה מיוחדת בה גינתה את התנהגותה של ישראל. כדי להוסיף חטא על פשע, נמנע הממשל האמריקני מלהטיל וטו על ההחלטה ודרש מישראל לבצע מחוות כלפי הפלסטינים.⁴¹

בנסיבות אלה אין זה מפתיע שמתקפת הטרור הפלסטינית, שהחלה בספטמבר 2000 - זמן קצר לאחר שהוצעה לפלסטינים האפשרות להקים מדינה ברצועת עזה ובמרבית שטחי הגדה - לא רק שלא גררה תרעומת בין-לאומית אלא אף רוממה את מעמדה הבין-לאומי של הרשות ולכדה את ישראל בין המצרים. אמצעי תקשורת, פרשנים ופוליטיקאים בכל רחבי העולם האמינו כי פרץ האלימות המתוכנן מראש של הפלסטינים נגרם בשל "הפרובוקציה בחראם-א-שריף בירושלים ב-28 בספטמבר 2000" [כלומר, ביקורו של אריאל שרון בהר הבית] - לשון ההחלטה

המיוחדת של מועצת הביטחון. גם הפעם נמנעה ארצות הברית מלהטיל עליה וטו.⁴² אפילו הנשיא קלינטון, שחודשיים קודם לכן גער בערפאת בפומבי על שסירב לקבל את הצעתו של אהוד ברק להקמת מדינה פלסטינית,⁴³ שינה מגמה ולחץ על ממשלת ישראל לבצע ויתורים נוספים (מה שאכן עשתה), רק כדי לספוג מהמנהיג הפלסטיני דחייה נוספת של יוזמתו המדינית.

הביקורת שמתח האיחוד האירופי על אמצעי ההגנה העצמית שבהם נקטה ישראל הייתה חריפה אף יותר. האיחוד ראה בתהליך אוסלו הוכחה וחיזוק לתמיכתו המתמדת והקבועה באש"ף כשותף אמיתי לשלום (תמיכה שבאה לידי ביטוי בצורה הברורה ביותר בהצהרת ונציה מיוני 1980) ולפיכך נמנע מלהודות שהארגון הפלסטיני לא זנח את דרך הטרור כלל ולא גילה שום עניין בשלום או בהקמת מדינה. במפגש בפריז שבוע אחרי פרוץ האלימות, נזף הנשיא הצרפתי בברק ואמר לו: "ישראל היא האשמה באלימות; הכל החל בפרובוקציה החמורה של שרון, ונראה כי הפרובוקציה הזאת תואמה גם איתך".⁴⁴

ככל שהסלימה מלחמת הטרור הפך האיחוד האירופי לתומך הבין-לאומי העיקרי של הרשות הפלסטינית. האיחוד לא הבחין בין מתקפות טרור לבין אמצעי הסיכול שנועדו למנוע אותן והאשים את שני הצדדים בהימשכות האלימות, ניצל כל הזדמנות כדי למתוח ביקורת על ישראל ואף הגדיל את הסיוע הכלכלי לפלסטינים, חרף העדויות החותכות שמרבית הסיוע תועל לפעילויות טרור. בין השנים 2001 ו-2004 הוכפלו המענקים הבין-לאומיים לפלסטינים מסכום שנתי ממוצע של חמש מאות מיליון דולר למיליארד דולר, זאת בשעה שמלחמת הטרור של ערפאת שיקעה את השטחים במשבר כלכלי קשה.⁴⁵

תוך התעלמות מאחריות אש"ף/הרשות הפלסטינית למלחמת הטרור ומתהליך ההתפכחות בגדה ובעזה לנוכח מנהיגותו הרודנית והמושחתת של ערפאת, דבק האיחוד במנהיג אש"ף עד ליום מותו ואף חיבל בניסיונו של הנשיא בוש להביא ל"מנהיגות פלסטינית חדשה ושונה... שאינה נגועה בטרור".⁴⁶ כך עשה גם בית הדין הבין-לאומי בהאג, "הגוף השיפוטי העיקרי של האו"ם", כשגינה את ניסיונה של ישראל לבלום את הגל הגואה של פיגועי ההתאבדות באמצעות בניית גדר ביטחון בין שטחה לבין הגדה וכינה אותו "מנוגד לחוק הבין-לאומי".⁴⁷

התחייבותו החגיגית של מחמוד עבאס, יורשו של ערפאת כיו"ר אש"ף ונשיא הרשות הפלסטינית, להמשיך בדרכו (האלימה והמושחתת) של קודמו בתפקיד לא הרשימה במיוחד את תומכיהם הבין-לאומיים של הפלסטינים. את זאת ניתן היה לראות, בין השאר, באדישות שגילו להיעלמם של כספי סיוע בהיקף 1.3 מיליארד דולר בין השנים 2008 ו-2012, ולהימנעותו של עבאס מפירוק נשקן של קבוצות הטרור שפעלו תחת סמכותו, כפי שנדרש בהסכמי אוסלו. תחת זאת ביקשו האירופים לזרז את יישומה של "מפת הדרכים" (שנוסחה ב-2003 על-ידי "הקוורטט", כלומר, האיחוד האירופי, ארצות הברית, רוסיה והאום) באמצעות ביטולה של הדרישה להפסקת האלימות והטרור כתנאי מקדים להתקדמות לקראת הקמתה של מדינה פלסטינית.⁴⁸

גם סירובו של עבאס לערוך בחירות חדשות עם תום תקופת נשיאותו בינואר 2009 (ובדומה לכך סירובו להכיר בממשלת החמאס החוקית, תוך התעלמות בוטה מתוצאותיהן של הבחירות הדמוקרטיות-למחצה היחידות שהתקיימו אי-פעם בתולדות הפלסטינים), לא פגמו בדימויו כמנהיג דמוקרטי ושומר חוק. גם דחייתו המוחלטת את רעיון המדינה היהודית (שהיא סיבת העומק האמיתית לאי-השגתו של הסכם שלום); ההסתה האנטישמית והאנטי-ישראלית הפרועה שמבצעת הרשות; ונטישת שיחות השלום הדו-צדדיות לטובת הניסיון להשיג מדינה פלסטינית שתיכפה על ישראל בזירה הבין-לאומית ללא הסכם שלום, לא עוררו ספקות בדבר מידת העניין האמיתי שיש לעבאס בהשגת שלום. ההפך הוא הנכון; ממשל אובמה היה נחוש להכניס ככל האפשר "אור יום" בין וושינגטון לבין ירושלים,⁴⁹ ולפיכך לא רק שנהג בעוונות מופגנת כלפי ישראל אלא אף ניצל פעולות אנטי-ישראליות בוטות (כגון מתקפת הגינוי הבין-לאומי בנושא פרשת המרמרה במאי 2010) כדי להדק את החבל סביב צווארה של ירושלים.

ביוני 2009, כאשר חרג בנימין נתניהו מעמדתו המסורתית של הליכוד והסכים להקמתה של מדינה פלסטינית בתנאי שזו תכיר בזהותה היהודית של ישראל, לא עשתה וושינגטון דבר כדי להביא לתגובה הולמת מהצד הפלסטיני; תחת זאת תבעה ארצות הברית הפסקה מוחלטת של הבנייה הישראלית בגדה ובמזרח ירושלים. ואכן, בנובמבר 2009, החליטה ממשלת ישראל להקפיא את כל הבנייה למשך עשרה חודשים על-מנת לקדם "משא ומתן משמעותי שיביא להסכם שלום היסטורי, שישים סוף-סוף קץ לסכסוך בין ישראל לפלסטינים".⁵⁰

דבר מכל זה לא קרה. המנהיגות הפלסטינית שראתה בקרע ההולך ומתרחב ביחסי ישראל-ארצות הברית פתח לווייתורים מרחיקי לכת שתמורתם לא תיאלץ לתת דבר, הגיבה בביטול להסכמתו של נתניהו לפתרון שתי המדינות, נטשה את שולחן המשא ומתן עם פקיעת תוקפה של הקפאת הבנייה, וביקשה להציב בפני ישראל עובדה מוגמרת באמצעות השגת הכרה מצד האו"ם במדינה פלסטינית, תוך הפרה בוטה של הסכמי אוסלו, שקבעו כי השלום יושג במשא ומתן ישיר בין שני הצדדים. לאחר שלא עלה בידם לגייס תמיכה מספקת במועצת הביטחון, הצליחו הפלסטינים להשיג מעמד של "מדינה משקיפה שאיננה חברה" בעצרת הכללית של האו"ם (נובמבר 2012). לאחר מכן פתחה הרשות הפלסטינית בשורת ניסיונות להצטרף לסוכנויות ולגופים בין-לאומיים שונים, שהחשוב בהם הוא בית הדין הפלילי הבין-לאומי. ב-2 בינואר 2015 הצטרפה "מדינת פלסטין" לבית הדין הבין-לאומי בהאג בחתמה על אמנת רומא ושבועיים לאחר מכן פתח הארגון בבדיקה מקדמית של המצב בפלסטין, לאחר שקיבל סמכות ביחס לפשעים שבוצעו לכאורה "בשטחים הפלסטיניים הכבושים, כולל מזרח ירושלים, מאז ה-13 ביוני 2014".⁵¹ תשעה חודשים לאחר מכן, ב-30 בספטמבר, מיד לאחר שתקף בארסיות את ישראל במושב השנתי של העצרת הכללית של האו"ם, הצטרף עבאס למזכ"ל האו"ם באן קי-מוון בטקס רשמי בו הונף לראשונה הדגל הפלסטיני מחוץ למרכז האו"ם בניו-יורק.⁵²

לאירועים אלה משמעות עצומה. עשרים וארבע שנים לאחר שלא הורשה להשתתף בשיחות השלום שארגנו האמריקנים במדריד, ואחרי החרם הכללי עליו מצד העולם הערבי, המציא אש"ף את עצמו מחדש והפך בעיני הקהילייה הבין-לאומית למנהיגה הלגיטימי, שוחר השלום והדמוקרטי של המדינה הפלסטינית העתידית, זאת חרף כל העדויות המעידות על ההפך הגמור. בה-בעת הביא לתפישתה של ישראל כמכשול לשלום, על אף ששמה קץ לכיבוש השטחים המאוכלסים ולמרות תמיכתה העקבית בפתרון שתי המדינות, והניח את היסודות להגשת כתבי אישום בין-לאומיים נגד ישראל על "פשעי מלחמה" ו"פשעים נגד האנושות", וכל זאת מבלי שיכיר בזכותה של המדינה היהודית להתקיים (זכות המעוגנת בהחלטת האו"ם מנובמבר 1947) ומבלי שיוותר על השאיפה המוצהרת להביא להשמדתה של מדינת ישראל.

הלגיטימיות המתעצמת של חמאס

אם לא די בכך, לוותה עליית כוחו של חמאס בשטחים בקריאות הולכות ומתגברות בזירה הבין-לאומית לקבל את הארגון כשחקן פוליטי לגיטימי. אמנם בספטמבר 2003 כלל האיחוד האירופי את חמאס ברשימת הקבוצות המוגדרות כארגוני טרור (ארצות הברית עשתה זאת באוגוסט 1997); אולם מספר חברות חשובות באיחוד, כגון צרפת, גילו באורח עקבי התנגדות עזה להחלטה זו. האחראי על יחסי החוץ של האיחוד באותה תקופה, חווייאר סולאנה, אף הבטיח לליגה הערבית כי ההחלטה עשויה להשתנות בשלב מאוחר יותר.⁵³ הבטחתו של סולאנה לא הייתה בחזקת מס שפתיים גרידא בהתחשב בדו-שיח הפתוח שקיים האיחוד עם חמאס (דווח כי סולאנה עצמו נפגש עם המנהיג המייסד של הארגון, אחמד יאסין).⁵⁴

מגעים אלה התחזקו אחרי ניצחון חמאס בבחירות בינואר 2006, כאשר ניסה האיחוד לשכנע את הארגון לשקם את יחסיו עם אש"ף ולחבור לתהליך אוסלו. "אינני חושב שמהותו של חמאס היא השמדת ישראל", אמר סולאנה למארחיו הישראלים בביקור שערך בארץ ב-2006. "קשה לי להעלות על הדעת שציווי דתי, ציווי דתי אמיתי, יוכל לגרום לאי מי להשמיד מדינה אחרת". ההיסטוריה הוכיחה שבני אדם ואומות "מסתגלים למציאות", הוא טען, ולכן "אין זה בלתי אפשרי" עבור הקבוצה האסלאמיסטית לשנות מגמה ו"להכיר בקיומה של ישראל".⁵⁵

חמאס, מצדו, לא גילה שום נטייה להיענות לתקוותיו של סולאנה. בקיץ 2007 סילק באלים את אש"ף מעזה והמטיר אלפי טילים ורקטות על אזרחי ישראל. ועם זאת הלחצים הפוליטיים הבין-לאומיים למתן הכרה לארגון נמשכו ביתר שאת. זאת ניתן לראות, למשל, בהצהרת שרי החוץ של האיחוד מיוני 2009, שנמנעה מלדרוש מחמאס לזנוח את דרך הטרור ולהכיר במדינת ישראל ובהסכמיה הקודמים עם אש"ף.⁵⁶

העובדה שצעד בוטה זה יכול היה להתרחש חודשים ספורים אחרי עימות צבאי מר בין ישראל לבין חמאס, שנגרם בשל שנים של התקפות מתמשכות על מרכזי האוכלוסייה של ישראל, העידה על הנכונות הבין-לאומית הגוברת לקבל את הארגון כשחקן פוליטי ולעבור בשתיקה על אידיאולוגיית השמד הבלתי-מתפשרת שלו ועל עצם היותו ארגון טרור מובהק. אין להתפלא, אם כן, שהחלטת בית המשפט האירופי לצדק למחוק את חמאס מרשימת ארגוני הטרור (דצמבר 2014) באה זמן

קצר אחרי מלחמה נוספת, שבה גרם חמאס למיליוני ישראלים להיות נתונים לירי מתמשך של טילים ורקטות במשך שבעה שבועות. אם לא די בכך, הייתה זו ישראל - ולא חמאס - שספגה ביקורת בין-לאומית קשה בעקבות עימותיה עם הארגון, בדמותם של שני דוחות חקירה גדולים של האו"ם ושורה של גינויים מצדם של ארגונים "הומניטאריים" כאלה ואחרים.⁵⁷

נכון ששני הדוחות מגנים את התקפותיו של חמאס על מרכזי האוכלוסייה בישראל ומכנים אותם בצדק "פשעי מלחמה". אולם אין מדובר אלא במס שפתיים, שזכה לתשומת לב מועטה בלבד ונועד לכסות על מעטה ה"שקילות המוסרית", שלא ניסה להבחין בין ארגון טרור החותר לפגוע בכמה שיותר אזרחים (באמצעות ירי חסר-הבחנה על ריכוזי אוכלוסייה ושימוש באזרחי-הוא כבמגן אנושי) לבין דמוקרטיה מתגוננת העושה ככל יכולתה כדי למנוע קורבנות כאלה. בנוסף הדגישו הדוחות כי "היקף הנפגעים וממדי ההרס שגרם צה"ל בעזה עלה בהרבה על אלה שגרמו מתקפות הפלסטינים על ישראל"⁵⁸ (לפי אותו היגיון יש לראות בגרמניה הנאצית את הצד הנפגע במלחמת העולם השנייה, שהרי מספרם של הגרמנים שנהרגו במלחמה עולה בהרבה על מספרם של אויביהם הבריטים, הצרפתים, האמריקנים, ורבים אחרים). דוח גולדסטון (וגם זה שבא אחריו בשנת 2014) מילא תפקיד מרכזי בביסוסה של טענת השקר בדבר "הפעלת כוח לא מידתי", שהוטח בישראל בכל פעם שניסתה להגן על עצמה ממתקפות הטרור של "שותפיה לשלום". וזאת על אף שבדיעבד הודה השופט ריצ'רד גולדסטון, שעמד בראשה ועדת החקירה של האו"ם לגבי "מבצע עופרת יצוקה" כי "לו ידעתי אז את מה שאני יודע היום [כלומר, שלישראל לא הייתה מדיניות מכוונת של פגיעה באזרחים בעוד ש"הפשעים שנטען כי בוצעו על-ידי חמאס בוצעו בכוונה תחילה"] היה דוח גולדסטון נראה שונה לחלוטין".⁵⁹

הדה-לגיטימציה המתגברת של ישראל

לתהליך אוסלו היו תוצאות נוספות. לא זו בלבד שהתהליך הגביר את סבירות הקמתה של מדינת טרור פלסטינית המחויבת להשמדתה של מדינת ישראל (באופן משתמע, בהנהגת אש"ף/הרשות הפלסטינית, או באופן מפורש בהנהגת חמאס), ולא זו בלבד שהטיל על ישראל מגבלות, שצמצמו באורח חמור את יכולת ההגנה העצמית שלה, אלא שהוא אף הביא לחידוש המתקפה על עצם קיומה של ישראל, בשילוב גל אנטישמיות גואה בכל רחבי העולם המערבי.

מובן כי מאז ומתמיד טענו משמיציה של ישראל שמעולם לא היה להם דבר נגד היהדות או היהודים, אלא רק נגד הציונות והציונים; וכי את ביקורתם יש להבין כביטוי של תסכול לנוכח "פשעיה של הציונות", ולא כעוינות כלפי יהודים או היהדות. אולם האמת היא שהאנטישמים מעולם לא באמת הבחינו בין ציונים, יהודים וישראלים; והואיל וישראל היא המדינה היהודית היחידה בעולם, היא נתפשת במשתמע כמגלמת את המאפיינים הגרועים ביותר המיוחסים ליהודים, ולפיכך מושכת אליה את שנאת היהודים העיוורת, שעד כה הופנתה כלפי פרטים וקהילות. הסיבה העיקרית לכך היא, שמדינת ישראל הפכה על-פיו את מצבם ההיסטורי של היהודים, שמזה אלפי שנים היו במצב של פזורה ובמעמד של מיעוט תמידי חסר אונים. לפיכך, אם לפני הקמת מדינת ישראל בזו ליהודים בגלל עליבותם וחוסר האונים שלהם, הרי שאחרי הקמת המדינה היו היהודים שנואים בשל העוצמה הפיזית והפוליטית החדשה שהפכה כעת להיות למנת חלקם.

מציאות עגומה זו מסבירה את הסובלנות שמגלה הקהילייה הבין-לאומית להטפה הערבית הבלתי פוסקת להשמדתה של ישראל (החל בהתחייבותו של מזכ"ל הליגה הערבית, באוקטובר 1947 לפתוח ב"מלחמת שמד וטבח גדול" נגד המדינה שבדרך, וכלה בדחייתו של מחמוד עבאס את רעיון המדינה היהודית)⁶⁰ ואת האווירה התומכת בה התקבלה הקמתו של ארגון טרור אשר במפורש ומלכתחילה נועד להגשים את היעדים הללו (אש"ף). בנובמבר 1974, חודשים ספורים לאחר שאימץ אסטרטגיה חדשה להשמדתה של ישראל (שכונתה "אסטרטגיית השלבים") הפך יו"ר אש"ף ערפאת למנהיג הראשון שנשא דברים בעצרת הכללית של האו"ם מבלי שיהיה ראש מדינה. ב-1975, השנה שבה ספגה ישראל את העלבון העילאי בדמותה של החלטת האו"ם שקבעה כי הציונות היא גזענות, קבע אש"ף תקדים נוסף כאשר הוזמן למושב מועצת הביטחון על בסיס זהה למדינות החברות. בשנת 1980, כמה שבועות אחרי שהפתח, הקבוצה הדומיננטית באש"ף, שב וחזר על מחויבותו לחיסולה של ישראל, פרסמה הקהילה האירופית את הצהרת ונציה, שקראה לאש"ף "לחבור" לתהליך הפוליטי.

עמדות אלה נובעות לא מדאגה אמיתית לרווחתם של הפלסטינים אלא מראיית הפלסטינים כמטה החובלים העכשווי נגד היהודים; את זאת ניתן לראות מאדישותה המוחלטת של הקהילייה הבין-לאומית לדיכויים המתמשך של

הפלסטינים בידי העולם הערבי - החל בסעודיה וכלה בלבנון - שבה נעדרת האוכלוסייה הפלסטינית המונה כארבע מאות אלף איש זכויות אדם בסיסיות ביותר, החל בזכות הקניין, עבור דרך הזכות לתעסוקה במשלחי יד רבים וכלה בחופש התנועה. שום מחאה בין-לאומית לא נשמעה כאשר טבחו מדינות ערב בפלסטינים או גירשו אותם בהמוניהם. איש מעולם לא זקף לגנותו של חסיין מלך ירדן את העובדה שהוא לבדו הרג יותר פלסטינים בחודש אחד מכפי שהרגה ישראל במשך עשרות שנים, שלא לדבר על כך שעובדה זו מעולם לא פגמה בתדמיתו המקובלת כאיש שלום. גירושם מכווית ב-1991 של מאות אלפי הפלסטינים שחיו בה, והטבח שבוצע באלפי פלסטינים חפים מפשע, עברו כמעט באין רואה באמצעי התקשורת העולמיים; אבל בכל פעם שפלסטיני או ערבי נהרגים על-ידי ישראל מייד קמה ועולה צעקה בין-לאומית.

על רקע זה אין זה מפתיע שלמרות המחויבות הפורמאלית לשלום עם ישראל, ניצל אש"ף את מעמדו הבין-לאומי החדש כדי להכתיב את שותפו הרשמי לשלום ולבצע בו דה-לגיטימציה, במטרה להביא בסופו של דבר לחיסולו. לאחר שלא ביטל את סעיפי האמנה הפלסטינית הקוראים להשמדת מדינת ישראל, תוך הפרה בוטה של ההתחייבויות שעליהן חתם באוסלו, המשיך הארגון לבצע צורות מתוחכמות יותר של הסתה ממאירה, באמצעות ההתעקשות על "זכות השיבה" - שם הקוד להשמדת ישראל באמצעות חתרנות דמוגרפית - והפצתן של הגרועות וההזויות שבעלילות האנטישמיות והאנטי-ישראליות, המתארות את ישראל כממשיכת דרכם של הנאצים וכ"מדינת אפרטהייד קולוניאליסטית מתנחלת", שיש להחרימה ובסופו של דבר גם להרסה, בדומה לבת-דמותה הדרום אפריקאית. עם שהכתה בדעות האפרטהייד שורשים בקרב משכילים מערביים רבים - כולל חתני פרס נובל דסמונד טוטו,⁶¹ ג'ימי קרטר,⁶² מייראד קוריגן-מגוויר⁶³ וטוני מוריסון⁶⁴ - נאלצה ישראל להתמודד עם מסעי דה-לגיטימציה הולכים ומתגברים; המקום שבו בלטה במיוחד חגיגת השנאה הזו היה ועידת האו"ם העולמית נגד גזענות, אפלייה גזעית ושנאת הזר (ה-31 באוגוסט עד ה-7 בספטמבר 2001) שהתקיימה, מכל המקומות בעולם, דווקא בעיר דרבן שבדרום אפריקה.

במשך שמונה ימים תמימים התפלשו צירים ממדינות שונות ומאלפי עמותות בחגיגה של הסתה אנטי-ישראלית ואנטישמית, שהפכה את מטרתה המקורית

של הוועידה לחוכא ואטלולא. כך למשל חולקו בוועידה כרזות שהשוו בין הציונות לבין הנאציזם ועשרות אלפי מפגינים נוטפי ארס ושנאה צעדו ברחובות ונשאו שלטים שהכריזו, בין השאר, כי "חבל שהיטלר לא גמר את העבודה". נציגייהם של ארגונים יהודיים נאלצו להתמודד עם התגרריות, עם הפחדה פיזית ועם מחאה מאורגנת - זאת בשעה שספרות השטנה שהופצה במהלך הוועידה כללה את ה"פרוטוקולים של זקני ציון" (אותה מסכת אנטישמית, פרועה וארסית, שפוברקה בתחילת המאה העשרים על-ידי המשטרה החשאית הרוסית וטענה לקיומה של קנוניה יהודית מאורגנת להשתלט על העולם) וקריקטורות שהציגו יהודים בעלי אף מעוקל שידיהם נוטפות דם פלסטיני, מוקפים בכסף וממון, וישראלים הנושאים סמלים נאציים. באולמות הוועידה חולקו מדי יום חוברות, שבהן נכתב על "אפרטהייד נאצי-ישראלי" ועלונים, ששאלו בנימה חיובית "מה אם היטלר היה מנצח?", כל זאת בשעה שנציגייהן של מדינות רודניות כגון סוריה ואיראן התנגדו להכללת האנטישמיות או השואה בסדר היום של הוועידה, משום שהאנטישמיות היא "מורכבת" וכי עצם אזכור השואה לוקה בחוסר איזון וב"משוא פנים". אין פלא כי במסגרות אזוריות שונות, ולאחר מכן גם בפורום העמותות של הוועידה, עברו החלטות שהאשימו את ישראל ב"רצח עם וטיהור אתני" וקראו במפורש לפירוקה של המדינה היהודית.

במחאה נגד שנאה עיוורת זו פרשו המשלחות מישראל ומארצות הברית מהוועידה, ביחד עם נציגייהן של אחת-עשרה עמותות יהודיות, שהצעת ההחלטה שהגישו נגד אנטישמיות לא נכללה במסמך המסכם. "הפורום הזה הוא כעת 'יודנריין'" הכריז אחד הצירים היהודיים הנודעים. מזכיר המדינה האמריקני קולין פאוול גינה את "שפת השטנה הפוגענית, שחלקה מחזיר אותנו לתקופת ההשוואה בין ציונות וגזענות; התומכת בטענה לפיה הפכנו את השואה לדבר-מה גדול מדי; או מרמזת כי יש בישראל אפרטהייד; וקובעת למעשה כי רק מדינה אחת בעולם - ישראל - ראויה לביקורת ולהשמצה".⁶⁵

אבל המחאה הייתה לשווא. חגיגת השטנה בדברן חזרה על עצמה באינספור הזדמנויות ופורומים, החל בוועידות ההמשך "דברן 2" (ז'נבה, 20-24 באפריל 2009) ו"דברן 3" (ניו-יורק, 21 בספטמבר 2011), עבור דרך הגל הגואה של אנטישמיות באירופה ובארצות הברית (שלוה על-ידי תנועת החרם המתעצמת) וכלה בהחלטת האיחוד האירופי לסמן את מוצרי "ההתנחלויות הישראליות".

שוב ושוב, שנה אחרי שנה, דנה ועדת האו"ם לנושאי זכויות האדם בפגיעתה לכאורה של ישראל בזכויות אלו, תוך התעלמות מאינספור זוועות אמיתיות בכל רחבי העולם. הוועדה הקדישה שבעה מתוך עשרים וארבעה המושבים המיוחדים שלה ל"דיכוי" שמבצעת לכאורה ישראל בפלסטינים. לצורך ההשוואה, רק מושב אחד הוקדש לשני הסכסוכים בדארפור ובקונגו, שבהם נספו מיליוני בני אדם.⁶⁶ האו"ם מכנס מושבי חירום מיוחדים רק לעתים נדירות; כך למשל, האו"ם לא מצא לנכון לכנס מפגשים כאלה כדי לדון ברצח העם ברואנדה, או בטיהורים האתניים ביוגוסלביה, או ברצח העם בדארפור או בטבח המזעזע במזרח טימור, אבל מצא לנכון להקדיש שישה מתוך עשרת מושבי החירום בעצרת הכללית לסכסוך הישראלי-פלסטיני, אף שהמפגש השנתי של גוף זה ממילא כולל דרך קבע קבלתן של החלטות אנטי-ישראליות.⁶⁷ בשנת 2003 לבדה חש האו"ם צורך לקרוא למספר חסר תקדים של שלושה מושבי חירום, שניים לצורך הבעת גינוי בהקמתה של גדר הביטחון שהקימה ישראל, ומפגש נוסף כדי למתוח ביקורת על ישראל על ששקלה את האפשרות ("שקלה", לא "ביצעה") לגרש את ערפאת. זאת על אף שימושה של ישראל בכוח לכל אורך שישים ושמונה שנות קיומה גרם להרבה פחות נפגעים ונזק מכל אחד מן האירועים המחרידים שצוינו לעיל, שלא לדבר על מקומות כגון אפגניסטן, אלג'יריה, אנגולה, בנגלדש, בוסניה, בורונדי, קמבודיה, צ'אד, צ'צ'ניה, קולומביה, קונגו, אל-סלוודור ואריתריאה (ואלו רק המדינות ששמותיהן מתחילים בחמש האותיות הראשונות של האלפבית האנגלי, אם נמשיך ברשימה נגיע גם לאיראן ולעיראק).

השלכות מבית

הקצנה בקרב ערביי ישראל

בדיון בכנסת שבוע אחרי החתימה על הסכם העקרונות הזהיר ח"כ בני בגין כי ההסכם עתיד להביא להקצנה בקרב ערביי ארץ ישראל, וקרא קריאה נרגשת לאיפוק: "אני קורא לאזרחי ישראל הלא-יהודים בוואדי ערה ובגליל ובעכו להבין שהסכם זה יכניס את כולנו לאי-יציבות יסודית, לפריעת המרקם שאנחנו עמלים עליו יותר מארבעים שנה".⁶⁸

קריאתו התגלתה כחסרת תועלת. בפברואר 1994, בעקבות רצח עשרים ותשעה מוסלמים בשעת תפילה בחברון על-ידי ברוך גולדשטיין, פרצו מהומות קשות ביישובים ערביים רבים בכל רחבי הארץ, שבמהלכן התחוללו עימותים בין ההמון המשולהב לכוחות המשטרה במשך ארבעה ימים תמימים. תרחיש זה חזר על עצמו באפריל 1996, כאשר עשרות לבנונים שיעים נהרגו בטעות בהפגזה ישראלית על מטרות טרור בדרום לבנון, ושוב בספטמבר 1996 בעת מהומות מנהרת הכותל. המצב הגיע לשיא חסר תקדים ב-1 באוקטובר 2000, כשערביי ישראל פתחו בגל אלימות לתמיכה במלחמת הטרור שהחל ערפאת יומיים קודם לכן. במשך עשרה ימים תמימים חסמו ערביי ישראל כבישים ראשיים, ניתקו יישובים יהודיים ואף אילצו כמה מהם להתגונן ממתקפות אלימות מצד שכניהם, שקודם לכן ניהלו עמם יחסי שכנות ידידותיים לחלוטין. משפחות יהודיות רבות, שנפשו בתקופת החגים בגליל, הותקפו על-ידי המון ערבי משולהב שהשליך בקבוקי תבערה אבנים ואף השתמש בנשק חם. חנויות, משרדי דואר ושאר מקומות ציבוריים נבזזו תוך שהפורעים מתעמתים עם המשטרה. יערות הוצתו. בנצרת צעדו אלפי תושבים ערבים ברחובות וצעקו "ברוח ובדם נפדה את פלסטין". יפו וחיפה, ערים המהוות מופת לדו-קיום ערבי-יהודי, זועזעו גם הן בגלים של אלימות ונדלזים.⁶⁹

ממשלת ברק, מזועזעת עד היסוד, התנצלה על מותם של שלושה עשר פורעים שנהרגו בעימותים אלימים עם המשטרה ומינתה ועדת חקירה מיוחדת בראשותו של השופט תיאודור אור, המשנה לנשיא בית המשפט העליון, לחקור את האירועים. הדוח הרשמי של הוועדה הוגש בסוף אוגוסט 2003, זמן רב אחרי שברק הודח מהשלטון, וקבע כי המהומות היו ביסודן אקט של מחאה חברתית שנבעה מן היחס "המזניח והמפלה מלכתחילה" שגילו ממשלות ישראל בזו אחר זו כלפי המגזר הערבי.⁷⁰

אולם אבחנה זו רחוקה מהאמת כרחוק מזרח ממערב. התקוממותם של הערבים אזרחי ישראל (כלשון ועדת אור) ותמיכתם במתקפה חיצונית על מדינתם, לא נבעה מחסך סוציו-אקונומי, אלא מתהליך מתמשך וקבוע של הקצנה. התהליך החל ביוני 1967, עת נוצר מגע ישיר בין ערביי ישראל לבין אחיהם בגדה המערבית ובעזה; הוא קיבל תנופה ניכרת במרץ 1976 במהומות "יום האדמה", בעקבות תכנית להפקעת קרקעות (שדרך אגב היו ברובן בבעלות יהודית ובבעלות המדינה) לצורך פיתוח (המהומות הולידו גלי המשך, בצורת מהומות נוספות מדי שנה לזכר האירוע); הוא הגיע לשיא נוסף בשנות האינתיפאדה (1987-1993), כשערביי ישראל ביקשו להפגין סולידריות עם אחיהם בשטחים באמצעות ביצוע מעשי וונדליזם (הצתת יערות, השלכת אבנים על מכוניות, השחתת יבולים חקלאיים, הרס ציוד חקלאי) ומתקפות אלימות על יהודים בשטח ישראל; ונסק לשיאים חסרי תקדים בשנות אוסלו.

לא שקודם לכן נמנע אש"ף מלטמון את ידו בענייניהם של הערבים אזרחי ישראל. כבר בינואר 1973 החליטה המועצה הלאומית הפלסטינית, שהיוותה מעין-פרלמנט של הארגון, "לחזק את קשרי האחדות הלאומית ואחדות המאבק בין המוני אחינו בשטחים שנכבשו ב-1948" - קרי, ישראל - "ואלה שבגדה המערבית, רצועת עזה ומחוץ לשטחים הכבושים". בשנים שלאחר מכן תיעל אש"ף כספים לגופים ולמוסדות ערביים בישראל כדי לתמוך בפעולות חתרניות, כגון פעולות אלימות ביום האדמה.⁷¹ עם זאת, תהליך אוסלו העלה את המעורבות הזאת לרמה שונה באופן מהותי בשל הסיבה הפשוטה שבהכירה באש"ף כ"נציג העם הפלסטיני" אישרה ממשלת רבין את טענתו לסמכות על מספר רב של אזרחים ישראלים ובפועל העניקה לו יד חופשית להתערב בענייני הפנים של ישראל. גם בהסדר הידידותי ביותר שניתן להעלות על הדעת מהווה ויתור שכזה מתכון בטוח לצרות; ועל אחת כמה וכמה כאשר מדובר בויתור מול ארגון אירדנטיסטי הנאחז במחויבותו הרשמית להשמיד את "שותפו לשלום". לפיכך התגלה הוויתור במקרה הזה כקטסטרופלי, לא פחות.

אין פלא שמרגע הגעתו לעזה ביולי 1994, נפנה ערפאת לנצל ככל יכולתו את מה שנתנה לו ישראל על מנת להפיץ בקרב תושביה הערבים תעמולה ארסית כנגד מדינתם, כנגד אזרחיה היהודים וכנגד יהודים באופן כללי. כוונתו האמיתית התבררה כבר בנאום הברכה שלו, שבו הטיח בשותפו החדש לשלום אזכורים שונים

מתוך "הפרוטוקולים של זקני ציון" וסיים בקריאה "לשחרר" את אזרחי ישראל הערבים מהדיכוי שבו היו נתונים לכאורה. "אני אומר זאת בבירור ובקול רם ופונה לכל אחינו מן הנגב ועד לגליל", הצהיר ערפאת, והמשיך: "והרשו לי לצטט את מילותיו של אללה: חפצים אנו לחונן בחסדנו את אלה אשר נרדפו בארץ ולשימם אנשי מופת ולעשותם יורשים ולהושיבם על מכונם בארץ".⁷²

חודש לאחר הגעתו נתן ערפאת פקודות סודיות להרחבת תחום פעילויותיה של הרשות הפלסטינית כך שתכלול גם את הערבים אזרחי ישראל, תוך הקצאת עשרה מיליון דולר למטרה זו; וכראש הפעילות החתרנית האמורה מינה את יועצו הפוליטי החדש, האזרח הישראלי, אחמד טיבי.⁷³ בשנים שלאחר מכן כללה ההתערבות של אש"ף והרשות הפלסטינית בענייני הפנים של ישראל מגוון תחומים, החל בגישור בסכסוכים ערביים פנימיים, עבור דרך התערבות גלויה ובוטה בתהליך הפוליטי הישראלי וכלה בהפצתה של תעמולת שטנה, שקראה להשמדתה של ישראל. "ציונים - מותכם נמצא בידי", כך נאמר בקלטת וידיאו שהופקה על-ידי כוח 17, המשמר הנשיאותי של ערפאת, והופצה בנצרת באמצע שנות התשעים. "מי שגזל את אדמתי בכוח הזרוע ישיב אותה רק בכוח הזרוע. [כוח] 17 בעזה וביפו, 17 בירושלים ובחיפה, 17 בג'נין וברמלה, 17 בלוד ובעכו". העיתון היומי של הרשות הפלסטינית, "אל חיאת אל ג'דידה" ניסח זאת במילים בוטות לא פחות: "לעמנו יש תקוות לעתיד, לפיה המדינה הכובשת [ישראל] תחדל להתקיים".⁷⁴

גם לאחר מותו של ערפאת לא חדלה ההתערבות האגרסיבית והגסה של אש"ף והרשות הפלסטינית בענייני הפנימיים של ישראל. כך למשל, בעת מערכת הבחירות של מרץ 2015, לא רק שהרשות הבהירה את העדפותיה באופן שאינו משתמע לשתי פנים, בין היתר במהלך ביקורם המתוקשר של חברי המפלגה הערבית המאוחדת ברמאללה, אלא שדווח כי ביום הבחירות התקשר עבאס לראש עריית נצרת ותבע ממנו לפעול להשתתפות מרבית הציבור הערבי בבחירות. ארבעה חודשים לאחר מכן חתם השר הישראלי לביטחון פנים על צו האוסר את פעולתו הבלתי-חוקית של ערוץ הטלוויזיה של הרשות הפלסטינית, שהוקם כמה שבועות קודם לכן ופעל מנצרת (הערוץ כונה "פלסטין 48", לאזכור ה"טרגדיה" של הקמת מדינת ישראל).⁷⁵

ההסתה פרטה על מיתר רגיש בקרב מנהיגי ערביי ישראל, ועד מהרה הם החלו להשמיע דרך קבע קריאות להזדהות עם אויביה המושבעים של ישראל וקריאות גלויות, גם אם בלשון מכובסת, להשמדתה של המדינה. עזמי בשארה, המנהיג והמייסד של המפלגה הלאומנית-קיצונית בל"ד (בעלת מושבים בכנסת מאז 1999) נסע לדמשק כדי להתייחד עם זכרו של חאפז אסד, מאויביה המרים ביותר של ישראל. ממקום שהותו בבירת סוריה קרא בשארה למדינות ערב לאפשר "פעילויות התנגדות" אנטי-ישראליות, ביטא את הערכתו הרבה לחזבאללה וקרא לערביי ישראל לחנוג את הישגי ארגון הטרור ולהפנים את הישגיו המבצעיים.⁷⁶ העמדתו לדין של בשארה, מאוחר יותר, בגין ביקור במדינת אויב ותמיכה בארגון טרור רק חיזקה את הפרופיל הבין-לאומי שרכש לו ודחפה אותו לנהוג בפזיזות רבה עוד יותר, עד כי בשנת 2006 ברח מישראל כדי שלא להיעצר ולעמוד לדין בגין בגידה, לאחר שנטען כי סייע לחזבאללה במלחמתו נגד ישראל בקיץ של אותה שנה.

עמיתיו הערבים של בשארה לא התרשמו מהאירועים הללו. תוך התעלמות בוטה מהחוק האוסר על ביקורים בלתי-מורשים של אזרחים ישראליים במדינות אויב, פתחו בשורה של ביקורים במדינות ערביות שכנות, שם נועדו עם מנהיגי "התנגדות" אנטי-ישראליים ולעתים אף השתתפו בפעילויות אלימות נגד ישראל.⁷⁷ אחמד טיבי, ששנותיו בשירותו של ערפאת היו עלולות להפוך אותו לאישיות בלתי רצויה בסוריה של חאפז אסד (לאור התיעוב הידוע שחש זה האחרון כלפי המנהיג הפלסטיני), לא ידע את נפשו משמחה כאשר נפגש עם בנו של העריץ המת, שבקרוב היה עתיד לפתוח בטבח של מאות אלפים מאזרחיו. "ראשי המדינות מתחננים ללחוץ את ידו של [בשאר] אסד, זוחלים כדי ללחוץ את ידו", התרברב בכינוס בחירות ערביי ישראלי בינואר 2009, "אבל את מה שהם לא מצליחים לקבל, למרות כל התרפסותם, אחרים מקבלים".⁷⁸

בשנה שלאחר מכן נסע טיבי ללוב עם משלחת של חברי כנסת ערביים, כדי להיפגש עם מועמר קדאפי, שאותו הילל וכינה "מלך הערבים". עמיתיו שיבחו גם הם את קדאפי וכינו אותו "איש שלום, הנוהג בבני עמו בדרך הטובה ביותר שאפשר".⁷⁹ בתגובה לביקורת הנוקבת שנמתחה עליהם בכנסת עם חזרתם לא גילה ח"כ טלב א-סאנע כל חרטה. "האויב של ישראל הוא ישראל עצמה", אמר. "כפי שאמר קדאפי במהלך הביקור, אין לו שום בעיה עם יהודים אלא רק עם הציונות. אולי יום אחד תלמדו ותבינו, כלומר: תבטלו את ישראל כמדינה יהודית".⁸⁰

בשלב זה כבר הוחלפה הלשון המכובסת, שבה נעשה שימוש בשנות התשעים, בקריאות גלויות להשמדתה של מדינת ישראל. בשארה, שמפלגתו בל"ד הוקמה על מצע שקרא להפיכת ישראל למדינת כל אזרחיה - לשון סגיי נהור להפיכת ישראל למדינה ערבית, שבה יהפכו היהודים למיעוט קבוע - החל להתבטא אף יותר בגלוי אחרי בריחתו מהארץ וחזה כי גורלה של המדינה היהודית יהיה זהה לזה של מדינות הצלבנים שהוקמו באזור. ממשיכו, ג'מאל זחאלקה, העדיף להשתמש במטאפורה מודרנית יותר וטען כי ממש כשם שמשטר האפרטהייד של דרום אפריקה עוקר והוחלש, כך יש להרוס גם את מקבילו הציוני.⁸¹ השייח ראאד צאלח, מנהיג הזרוע הצפונית של התנועה האסלאמית בישראל, שמעולם לא נלאה מהתרעות שווא על מזימותיה לכאורה של ישראל בקשר למסגד אל-אקצא חזה את קיצה של המדינה היהודית בתוך שני עשורים, אם לא תשנה את דרכיה ואת יחסה למיעוט הערבי.⁸²

עמדות מסוג זה לא היו נחלתם הבלעדית של השוליים הקיצוניים. ב-2006 פרסם "הוועד הארצי לראשי הרשויות הערביות בישראל", המהווה בפועל את ההנהגה של הערבים אזרחי ישראל, מסמך שתיאר את "החזון העתידי לערבים הפלסטיניים בישראל". המסמך לעג לישראל, כינה אותה "תולדה של פעולה קולוניאליסטית אותה יזמו האליטות היהודיות-ציוניות באירופה ובמערב... המיישמת מדיניות קולוניאליסטית פנימית נגד אזרחיה הערבים הפלסטינים"; דחה מכל וכל את המשך קיומה של ישראל כמדינה יהודית; ותבע את החלפתה במערכת שתבטיח את "זכויותינו הלאומיות, ההיסטוריות והאזרחיות, האינדיבידואליות והקולקטיביות".⁸³ בינתיים הסלימה "ועדת המעקב העליונה של הציבור הערבי בישראל" את אירועי "יום הנכבה" (המתקיימים במקביל לאירועי יום העצמאות כדי לקונן על ה"אסון" שלכאורה אירע לפלסטינים בגלל הקמתה של המדינה היהודית) והחליטה (מאי 2001) על דקת דומיה לאומית. שבע שנים לאחר מכן, כאשר חגגה ישראל את יום עצמאותה השישים במספר, הקדישה הוועדה את האירועים הללו ל"זכות השיבה" באירוע שעתיד היה להפוך לחזיון שנתי.⁸⁴ אפילו בחיפה, התגלמות הדו-קיום בין יהודים לערבים מאז שנות העשרים המוקדמות, ניסו פוליטיקאים מקומיים להחליף את שמו של רחוב שדרות הציונות בשמו הקודם, מהתקופה שלפני קום המדינה.⁸⁵ נכון שרוב אזרחי ישראל הערבים (ולצורך העניין, רוב הפלסטינים החיים בירושלים

המזרחית הזכאים להטבות סוציאליות ישראליות ורשאים לחצות בחופשיות את הקו הירוק) היו מעדיפים לשמור על אזרחותם הישראלית (או לקבל אזרחות ישראלית), בידיעה כי החיים בחברה אזרחית, דמוקרטית ופלורליסטית, גם אם יהודית, עדיפים על מה שעתיד להיות מוצע להם במדינה פלסטינית.⁸⁶ אולם לעשורי ההסתה וההקצנה של אוסלו הייתה השפעה מוחשית וניכרת על היחסים בין יהודים לבין ערבים בישראל. טקסי הזיכרון למהומות 2000 לוו לעתים קרובות באלימות, שלעתים תואמה עם הרשות הפלסטינית, כפי שתואמו עמה תגובות אלימות לצעדי מנן שנקטה ישראל כנגד פעולות טרור. כך למשל, ב-29 במרץ 2002, כאשר יצא צה"ל למבצע חומת מגן נגד תשתית הטרור בגדה המערבית, פרצו הפגנות אלימות ביישובים ערביים בכל רחבי הארץ והתנועה האסלאמית הערבית בישראל החלה בפעולות נרחבות לתמיכה בפלסטינים בגדה המערבית; התפרצויות אלימות דומות אירעו גם בין דצמבר 2008 לינואר 2009 כאשר ישראל יצאה למבצע עופרת יצוקה כדי לשים קץ לשנים של ירי טילים ורקטות מעזה שבשליטת חמאס על יישובים ישראליים.⁸⁷

התפרצויות אלימות אלה שיקפו את ההקצנה החריפה בעמדותיהם של ערביי ישראל ואת הפער המתרחב והולך בינם לבין בני מדינתם היהודים: אם באמצע שנות השבעים הכחיש אחד מכל שני ערבים ישראלים את זכותה של ישראל להתקיים, הרי שבשנת 1999 כבר הכחישו את זכותה של ישראל להתקיים ארבעה מתוך כל חמישה ערבים ישראלים. בתקופת הבחירות לכנסת ב-2009, כ-40% מהערבים הישראלים הכחישו את השואה ואחד מכל שני ערבים ישראלים התנגד לשליחת ילדיו לבתי ספר יהודיים ולמגורים במחיצת שכנים יהודים.⁸⁸ אין פלא שבשנות אוסלו חדלו המצביעים הערבים להצביע עבור מפלגות יהודיות/ציוניות ועברו להצביע למפלגות הערביות הטהורות, שהלכו והקצינו: אם בבחירות של 1992 זכו מפלגות אלה בחמישה מושבים בכנסת, הרי שעד 2009 הוכפל שיעור זה פי שניים, ואילו בבחירות של 2015 זכו המפלגות הערביות בשלושה עשר מושבים, לאחר שבחרו לרוץ כמפלגה מאוחדת אחת כדי להתמודד עם העלאת אחוז החסימה.

ערעור יציבותה של המערכת הפוליטית בישראל

דרמטית ככל שתהיה, ההקצנה בקרב אזרחי ישראל הערבים לא היוותה את כישלונו

הגרוע ביותר של אוסלו בזירה הביתית. תוצאה משמעותית הרבה יותר הייתה ערעור יציבותה של המערכת הפוליטית בארץ, תופעה שממנה לא התאוששה ישראל עד היום. בעשרים ושלוש השנים שחלפו מאז החתימה על הסכם העקרונות הצליחה רק אחת מתוך תשע הממשלות שניהנו בישראל להשלים כהונה מלאה של ארבע שנים, שלא לדבר על כך שאחת מן הכהונות הללו הסתיימה ברצח חסר תקדים של ראש ממשלה מכהן! במקביל צנחה תוחלת החיים הממוצעת של הכנסת מ-3.6 שנים לשלוש שנים בלבד, ומפלגות במספר חסר תקדים קמו, התפצלו והתפרקו.

היות שהסכסוך עם הערבים הפלסטינים עמד בראש סדר יומה של התנועה הציונית במשך מאה שנים כמעט, אך טבעי היה שההבטחה שגילם אוסלו לסיומו המיידי של הסכסוך, חוללה בקרב היהודים בישראל גל גואה של אופוריה. במשך יותר משנה התעלמו ישראלים רבים משפיכות הדמים הנוראה שעורר ההסכם (שלחלליו הרבים התייחס רבין בכינוי הידוע לשמצה "קורבנות השלום") עד שהגיעה ההתפכחות הכואבת, כאשר בינואר 1995 התקיימו בעזה שבשליטת הרשות חגיגות שמחה נרחבות בעקבות רציחתם של 19 ישראלים בפיגוע, שאותו נמנע ערפאת מלגנות למרות פניותיו החוזרות ונשנות של רבין.⁸⁹

ערב רציחתו ב-4 בנובמבר 1995 פיגר רבין בסקרים אחרי בנימין נתניהו; במקרים מסוימים הגיע הפער לכדי שלוש עשרה נקודות.⁹⁰ בדומה, אם אוסלו א' עבר בכנסת ב-21 בספטמבר 1993 ברוב של שישים ואחת מול חמישים, (ושמונה נמנעים), הרי שאוסלו ב' אושר ב-5 באוקטובר 1995 ברוב של שישים ואחד מול חמישים ותשעה,⁹¹ כאשר שני הקולות המכריעים "נגנבו" ממפלגה אחרת תמורת אתנן פוליטי, מהלך שקשה לכנותו דמוקרטי לאור חשיבותו של הנושא העומד על הפרק לביטחונה הלאומי של ישראל. אמנם, מגמה זו התהפכה עד מהרה בשל הסלידה הכללית מרצח רבין, אולם בתחילת מרץ 1996 חזרה ההסתייגות למשול בכיפה בעקבות סדרת פיגועים, שהביאה למותם של חמישים ושמונה ישראלים במהלך שבוע, תהליך שמקץ חודשיים הזניק את נתניהו לראשות הממשלה.

אלא שכמיהתם של הישראלים לשלום הייתה עזה כל כך, עד כירבים הוסיפו להעלים עין מהעדויות ההולכות ומצטברות לאי עניינו של אש"ף בשלום, וראו דווקא בהתעקשותו של נתניהו שהארגון ימלא את התחייבויותיו מכשול לשלום. עד כדי כך הגיעו הדברים, שנתינה הואשם בכך שהתגרה בערפאת וגרר אותו למלחמה על מנהרת הכותל ב-1996

(על אף שפתיחת המנהרה תואמה עם הרשות הפלסטינית, הביאה תועלת לסוחרים הערביים במזרח ירושלים ובכל מקרה לא היה בפתיחתה כדי להצדיק אלימות כלשהי מלכתחילה). נתניהו גם לא קיבל כל נקודות זכות על הירידה החדה במספר ההרוגים בפיגועים שחלה במהלך כהונתו (ממאתיים ועשר בשנות רבין/פרס לשבעים ושניים)⁹². יתר על כן, הישראלים פירשו באופן שגוי את הירידה במספר הפיגועים כאילו היוותה הוכחה להמשך מחויבותו של אש"ף ל"תהליך השלום", חרף כל העדויות ההפוכות לכך (כבר בתחילת 1996 אמר ראש אמ"ן דאז האלוף משה יעלון לראש הממשלה פרס כי ערפאת הוא זיוף גמור המשתמש בטרור כמטבע מיקוח מול ישראל וכי לא יהסס להפר את הסכמי השלום)⁹³ וראו בנתניהו אדם שאינו מתאים לקידום התהליך. כך קרה שבדיק שלוש שנים אחרי שהגיע לראשות הממשלה כשהוא נישא על גל ההתפכחות מה"פרטרנר" הפלסטיני לשלום, איבד נתניהו את השלטון בשל התקוות המחודשות לשיקום השותפות. בשעה שערפאת והרשות הפלסטינית לחצו על ערביי ישראל להצביע נגד ראש הממשלה המכהן, טען מועמד העבודה אהוד ברק כי אחמד יאסין רצה שנתניהו ייבחר מחדש כדי להחליש את הרשות הפלסטינית ולהאט את תהליך השלום. שום הסבר לא ניתן, שהיה בו כדי להבהיר מדוע נחשבה תקופה עתירת פיגועים (1993-1996) כ"תהליך שלום", בעוד שתקופה אחרת, שבה הייתה לא רק ירידה בטרור אלא גם שיפור בתנאי החיים בשטחים (1996-1999) נחשבה מנוגדת לשלום; ולצורך העניין, לא היה גם כל אזכור להבטחותיו החוזרות ונשנות של יאסין להמשיך במאבק ללא קשר לזהותה של המפלגה שתזכה בבחירות בישראל "משום שלדעתנו מדובר בשני צדדים של אותו המטבע"⁹⁴.

אולם עד מהרה איבד ברק את תועלתו עבור ערפאת ונאלץ ללכת בדרכו של קודמו ביש המזל, וכך, בפעם הרביעית בשש שנים, התחלף ראש ממשלה בישראל בגלל הפלסטינים. כאשר ביולי 2000, בוועידת השלום שכינסו האמריקנים בקמפ-דיוויד, הציע ראש הממשלה השאפתן סיום מוחלט של הנוכחות הישראלית והעברת כמעט כל שטחי הגדה המערבית ורצועת עזה למדינה הפלסטינית החדשה, ובנוסף גם מספר ויתורים מרחיקי לכת בסוגיית ירושלים, הגיב ערפאת במלחמת טרור משולחת רסן, בהיקף ובעוצמה שלא נודעו כמותן מאז ניסו הערבים לסכל את הקמתה של המדינה היהודית ב-1948.

בניסיון נואש לחלץ את עגלת שלטונו המקרטעת מהבוץ הסכים ברק לווייתורים (שאליהם התייחס ערפאת בביטול מופגן) שהוצעו לו על-ידי הנשיא קלינטון

בדצמבר 2000. בפסגה שנערכה בטאבה ב-2001 ברק אף הציע ויתורים נוספים. את הוויתורים האחרונים הללו, אגב, ראו הפלסטינים כ"תזוזה משמעותית מהעמדות שהוצגו בקמפ-דיוויד כקווים אדומים מהם לא תוכל ישראל לחרוג מבלי לפגוע בביטחון המדינה" והם כללו גם הכרה ב"זכות השיבה" (גם אם הכוונה לא הייתה לשיבת כל הפליטים לשטח ישראל).⁹⁵ אולם גם הוויתורים האלה לא הצילו את המצב, גורלו של ברק נחתם סופית כאשר התברר כי בטאבה דחה ערפאת הצעה ישראלית נוספת להעביר כמעט את כל שטחי הגדה המערבית ורצועת עזה, בצירוף שטחים ישראליים, למדינה הפלסטינית העתידית. ב-6 בפברואר 2001 ספג ברק את התבוסה האלקטוראלית המוחצת ביותר בתולדות המדינה ואת מקומו תפס ראש הליכוד אריאל שרון.

מפלה זו הייתה בראש וראשונה בגדר הצבעת אי-אמון בברק, ממש כשם שניצחונו הגורף שנתיים קודם לכן היווה כתב אישום נגד נתניהו, ואולם מעבר לכך תבוסתו סימלה את הירידה המתמדת והאנושה בקרנה של מפלגת העבודה. ממש כשם שב-1973 לא הצליחה העבודה לחזות את מלחמת יום כיפור ובעקבות זאת איבדה את השלטון לראשונה מאז קום המדינה, כך הנחיתה קריסתו של תהליך אוסלו מכה אנושה על שאיפותיה של מפלגת העבודה לשוב ולעלות למעמד של מנהיגות לאומית. ב-1992 זכתה המפלגה בראשות רבין ברוב מרשים של ארבעים וארבעה מנדטים לעומת שלושים ושניים מנדטים שקיבל הליכוד; ב-1999 ירד מספר חברי הכנסת של העבודה לעשרים ושישה (אם כי הליכוד סבל גם הוא מפיוחות דומה בכוחו בכנסת, בשל האכזבה הכללית מנתניהו); ב-2003 ירד מספר הח"כים של העבודה לתשעה עשר (חצי מעוצמתו של הליכוד) וב-2009 לשלושה עשר מנדטים בלבד. מפלגת העבודה אמנם הצליחה לשקם את עצמה באופן זמני בבחירות של 2015 הודות לחבירה למפלגה חדשה, אולם למרות הכל, מאז תבוסתו של ברק, לא הצליחה מפלגת העבודה לשוב לעמדת מנהיגות לאומית, לעומת ארבעה ניצחונות אלקטוראליים של הליכוד (ב-2003, 2009, 2013 ו-2015).

יתר על כן, גם תבוסתו האלקטוראלית היחידה של הליכוד בשנים אלו (ב-2006 כאשר זכה בשנים עשר מנדטים בלבד) נבעה מסיבות פורמאליות ולא מסיבות של מהות, הכוונה לפרישתו של שרון מהמפלגה, יחד עם פוליטיקאים בולטים רבים אחרים, והקמת מפלגת קדימה. שרון אמנם נעלם מהזירה זמן קצר לפני הבחירות, בשל השבץ שאירע לו, אולם הפופולריות הגואה שלו לאחר שהצליח

לדכא את מלחמת הטרור של ערפאת די היה בה כדי לסלול את דרכו של ממלא מקומו האקראי, אהוד אולמרט, אל כס השלטון, ואת דרכה של מפלגת קדימה לזכייה ברוב זעום בבחירות הבאות ב-2009 (על אף שבסופו של דבר הוטלה הקמת הממשלה על הליכוד), בטרם ירדה לתהום הנשייה בבחירות של 2013.

כאן בדיוק טמון הכישלון הפוליטי החמור ביותר של הסכם אוסלו, שכן גם אם נכון שבמערכת הפוליטית המגוונת של ישראל כבר קמו ונפלו מפלגות סקטוריאליות ועדתיות עוד מראשית ימי המדינה (ויצ"ו, התאחדות התימנים בישראל, ספרדים ועדות מזרח, מפלגות ערביות, דתיות, חרדיות, וכו'), ריבויין של המפלגות המכוננות "מפלגות אווירה", כלומר, מפלגות הרוכבות על הגל של כמיהה כללית לשינוי, אולם למעשה משרתות את שאיפותיהם הפוליטיות של מייסדיהן, הגיע בשנות אוסלו לממדים חדשים, שכן הדיסוננס הקוגניטיבי בין הבנת הבוגדנות הפלסטינית מזה לבין הכמיהה המתמשכת לשלום מזה גרם לישראלים רבים לדבוק בכל פעם בסוחר האשליות התורן שהפציע בשמי הזירה הפוליטית. כך נולדה מפלגת הדרך השלישית, שב-1996 זכתה בארבעה מנדטים ושלוש שנים לאחר מכן התנדפה ונעלמה מהזירה הפוליטית. כך קרה גם למפלגת המרכז, שב-1999 זכתה בשישה מנדטים אולם נעלמה בבחירות של 2003, שבהן הופיעה להרף עין מפלגה חד-פעמית אחרת - עם אחד - שגם היא נעלמה מבלי שתותיר אחריה סימן. מפלגת שינוי, ספיח של תנועת ד"ש שמילאה תפקיד מפתח בעלייתו של הליכוד לשלטון ב-1977, זכתה ב-1999 בשישה מנדטים וב-2003 הגיע מספר המנדטים שלה לחמישה עשר מושבים, ולמרות זאת נעלמה כלא הייתה ב-2006. על כל המפלגות הללו התעלתה מפלגת קדימה, כשזכתה בבחירות לראשות הממשלה בשנת 2006, ולמרות זאת נעלמה מהעולם כבר ב-2013. כך היה גם עם מפלגת התנועה, שהוקמה על-ידי ציפי לבני, עריקת ליכוד שהפכה לפליטת קדימה והתמזגה עם מפלגת העבודה בבחירות של 2015. נותר עדיין לראות כמה זמן יצליחו לשרוד מפלגת יש עתיד בראשותו של איש הטלוויזיה יאיר לפיד, שביצע כניסה מרשימה לכנסת בבחירות של 2013 (תשעה עשר מנדטים, שירדו לאחד עשר ב-2015), ומפלגת כולנו בראשותו של עריק הליכוד משה כחלון (שנכנסה לקלחת הפוליטית בשנת 2015 עם עשרה מושבים בכנסת). המפלגות הללו מזוהות עם שמו של מייסדן ולפיכך הן תלויות במידת פרסומו. מה שברור הוא שהשפעתן השלילית של מפלגות אווירה אלה - כמו השפעתן של קודמותיהן הכושלות, שלא לדבר

על ממשיכות דרכן האפשריות - עתידה להוסיף ולרדוף את המערכת הפוליטית בישראל ולהעיב על המשילות במדינה במשך שנים רבות.

פלסטין הנבגדת

יחסים בין-לאומיים בדרך כלל אינם "משחק סכום אפס", שבו הפסדו של צד אחד הוא בהכרח רווח של הצד האחר; ותהליך אוסלו אינו יוצא מכלל זה. לא רק שהכישלונות המהדהדים של ישראל לא תורגמו כלל לרווחים פלסטיניים ישירים, אלא שהאוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית ובעזה (ולצורך העניין גם קהילות הפזורה הפלסטינית) שילמה מחיר כבד בשל אדישותם המתמדת של מנהיגייה להקמת מדינה פלסטינית ובשל נטייתם האובססיבית של מנהיגייה אלה לשימוש באלמות. ממש כשם שדחיית החלטת החלוקה משנת 1947 ופתיחה במלחמת שמד נגד שכניה היהודים הביאה לקריסתה של החברה הפלסטינית ולתפוצתה בעולם; וממש כשם שהסירוב העיקש, לאורך עשרות שנים, לכל ויתור ולו הקל ביותר תמורת שלום גזר על הפלסטינים להוסיף לחיות בלא מדינה ("איננו מעוניינים לשאת ולתת עם הישראלים. אנחנו עומדים להילחם", אמר ערפאת לאקדמאי האמריקני אדוארד סעיד, שהעביר לו את הצעתו של ממשל קרטור לחבור לתהליך השלום),⁹⁶ כך גם השימוש באוסלו כמכשיר לפעילויות אנטי-ישראליות ולדיכוי מבית, תחת שימש ככלי להבאת שלום ולבניית מדינה כפי שנועד מלכתחילה הפכו את היעדים הבלתי מושגים הללו לרחוקים עוד יותר.

למרות כל דיבוריו על עצמאות פלסטינית, מאז ומעולם התעניין ערפאת יותר באלמות הכרוכה במרדף אחר מדינה מאשר בהקמת המדינה עצמה. בסוף שנות השבעים הוא אמר לעמיתו ובן בריתו הקרוב, הרודן הרומני ניקולאי צ'אושסקו, כי לפלסטינים חסרו המסורת, האחדות והמשמעת הנחוצות כדי להפוך למדינה פורמאלית וכי מדינה פלסטינית תהיה כישלון למן היום הראשון.⁹⁷ את התחזית הזאת, שהתגלתה כנבואה המגשימה את עצמה, הביא ערפאת לידי מימוש למן הרגע שבו קיבל לידיו את השליטה על האוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית ובעזה במסגרת תהליך אוסלו. זאת עשה על-ידי הקמת משטר רודני ומושחת, שבו התקיים שלטון האקדח ולא שלטון החוק, וסכומי כסף גדולים, שנתרמו על-ידי הקהילייה הבין-לאומית לטובת האוכלוסייה האזרחית הפלסטינית, תועלו למימון

הסתה גזענית, רכישת כלי נשק ומילויים של חשבונות בנק סודיים של ראשי אש"ף.

זמן קצר לאחר הקמתה הפכה הרשות הפלסטינית למדינת המשטרה הגדולה בעולם, עם שוטר אחד לכל ארבעים תושבים, פי ארבעה מאשר בווינגטון הבירה, שהיא העיר האמריקנית שבה מספר השוטרים הגדול ביותר לנפש. בגיבויים של עשרות מנגנוני ביטחון ומודיעין (הכפופים ישירות לערפאת) נועדו כוחות אלה לאכוף את החוק והסדר ולהילחם בטרור נגד ישראל. אולם בפועל הם שימשו את ערפאת כדי לדכא את נתיניו הפלסטינים, לבצע פיגועים נגד ישראל ולהגן על רשתות הפרוטקשן שצצו בשטחים תחת שלטון הרשות כפטריות אחרי הגשם, בשעה שהתקציב הלאומי נבזז כשוותיקי אש"ף ובני חסותו של ערפאת עשו בו כבתוך שלהם (לדוגמה, במאי 1997 קבע דוח המבקר הפלסטיני הראשון אי פעם כי מתוך תקציב שנת 1996, שעמד על שמונה מאות מיליון דולר, "בזבזו" שלוש מאות עשרים וחמישה מיליון דולר על-ידי שרים פלסטיניים וסוכנויות פלסטיניות, או נעלמו בשלל מעילות שביצעו פקידים רשמיים כאלה ואחרים).⁹⁸

על אף ששחיתות מדהימה זו מילאה תפקיד חשוב בניצחונו הגורף של חמאס בבחירות ינואר 2006, נראה כי מנהיגות אש"ף/הרשות הפלסטינית לא למדה דבר וגם לא שכחה דבר. ראשית, עבאס המשיך לקיים את אותו המשטר הרודני שבנה קודמו, התעלם באופן בוטה מתוצאות הבחירות הדמוקרטיות (למחצה) היחידות שהתקיימו אי-פעם בתולדות הפלסטינים והקים ממשלה חלופית במקום ממשלת חמאס הנבחרת, שאותה ניסה להפיל, ללא הצלחה, באמצעות מניעת מימון בין-לאומי. בנוסף סירב עבאס לערוך בחירות חדשות כשהגיעה כהונתו כנשיא לסופה הרשמי בינואר 2009.⁹⁹ שנית, נראה כי עבאס פוסע בעקבותיו של ערפאת גם בכל הקשור לשוד הקופה הציבורית. לפי המדווח העביר עבאס לפחות מאה מיליון דולר מהתרומות הבין-לאומיות לחשבונות פרטיים בחו"ל, העשיר את בניו על חשבון הרשות ובלם את ניסיונותיו המהוססים של ראש הממשלה סלאם פיאד לבצע רפורמות, עד כי זה האחרון נאלץ בסופו של דבר לעזוב את תפקידו.¹⁰⁰

בנסיבות אלה, אין זה מפתיע כי במהלך שנות אוסלו חלה ירידה דרמטית ברווחתם של תושבי הגדה ועזה. בעת החתימה על הסכם העקרונות, חרף הירידה הכלכלית החדה בשש שנות האינתיפאדה (1987-1993), היו התנאים הסוציו-אקונומיים בשטחים טובים בהרבה מאלה שהתקיימו במרבית מדינות ערב השכנות, בזכותן

של עשרים שנות צמיחה מתמדת תחת שלטון ישראל וגידול פי-עשרה של התל"ג לנפש. בספטמבר 1997, כמעט שנתיים אחרי שהרחיבה הרשות את שלטונה כמעט לכל האוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית ובעזה, צנחה ההכנסה לנפש בשטחים ב-35% בהשוואה לרמתה לפני ספטמבר 1993, שכן הסגר החוזר ונשנה שהטילה ישראל על השטחים, במאמץ לבלום את גל הטרור הגואה בעקבות הסכם העקרונות, הוביל לירידה חדה במשק הפלסטיני. גם כך, בשעה שערפאת פתח במלחמת הטרור שלו בספטמבר 2000, הייתה ההכנסה הפלסטינית לנפש כפולה מזו שהייתה קיימת בסוריה, יותר מפי-ארבעה מזו שבתימן, וגבוהה ב-10% ממקבילתה בירדן (אחת ממדינות ערב היותר אמידות). רק מדינות המפרץ עתירות הנפט ולבנון, היו אמידות יותר.¹⁰¹

עם מותו של ערפאת בנובמבר 2004 כבר פגעה מלחמת הטרור שבה פתח בהכנסת הפלסטינים ודרדרה אותה לכדי שבירי מרמתה הקודמת, עם תל"ג ריאלי לנפש שהיה נמוך ב-35% מהרמה שלפני ספטמבר 2000, עם שיעור אבטלה שהיה יותר מכפול (מ-10% ל-25%, ל-37% בקרב הצעירים) ועם מספר גדול של פלסטינים שירדו אל מתחת לקו העוני. בשעה שדיכוי מלחמת הטרור על-ידי ישראל הביא להתאוששות מתמדת ובין השנים 2007-2011 אף נרשמה צמיחה שנתית ממוצעת שעלתה על 8%, בשנת 2012 עבר המשק הפלסטיני לצניחה חדה עם שיעור צמיחה כולל שירד בחצי. עד אמצע שנת 2014 כבר היה המשק הפלסטיני נתון במיתון עמוק עם שיעורי צמיחה שליליים, שהגיעו לכדי 1% (0.5% בגדה המערבית ו-4% בעזה), עם רבע מהאוכלוסייה שחי בעוני (שיעור העוני בעזה היה גבוה פי שניים מזה שבגדה), ואבטלה שגאתה ליותר מרבע מכוח העבודה - 16% בגדה ו-45% בעזה (ונתון מדהים של 60% אבטלה בקרב צעירי עזה) - שיעור אבטלה, שלפי נתוני הבנק העולמי היה הגבוה בעולם.

נתונים אלה אמנם ממחישים את עליונותה הסוציו-אקונומית הבסיסית של הגדה המערבית בהשוואה לעזה, אולם מעבר לכך היה הפער המתרחב והולך ביניהן (בשנות אוסלו זינק ההפרש בהכנסה לנפש בין שני האזורים מ-14% ל-141%) תולדה ישירה של הפיכת הרצועה לישות טרור מובהקת על כל ההשלכות השליליות הכרוכות בכך. למשל, אם ב-1993 עבדו בישראל כשלושים אלף עזתים (26.5% מכוח העבודה ברצועה) הרי שב-2005 צנח מספר זה לאפס, מצב עגום שיש לו השלכות כלכליות קטסטרופליות שנותר ללא שינוי עד היום. לאחרונה עמדו

האומדנים הפלסטיניים לגבי הנזק שנגרם לעזה במהלך העימות עם ישראל ביולי-אוגוסט 2014 על שלושה מיליארד דולר בקירוב; בנוסף, ההרס השיטתי שביצעה מצרים, מתחילת 2013, ברשת המנהרות הלא-חוקיות בין מצרים לבין עזה, היווה מהלומה קשה לתעשיית הבינוי, אחד מעמודי התווך של כלכלת הרצועה, הביא להפסקת זרימת הכספים לממשלת החמאס, ומנע ממנה מלשלם משכורות לעובדיה במשך יותר משנה.¹⁰²

בסך הכל, עשרים שנות השלטון העצמי הפלסטיני בגדה המערבית ובעזה צמצמו במידה ניכרת את חירויותיהם של תושבי השטחים (בהשוואה לעשרים וחמש השנים הקודמות תחת שלטון ישראל) ופגעו באופן כולל ומקיף ברווחתם הסוציו-אקונומית.

סיכום

חודשיים לאחר הטקס החגיגי על מדשאת הבית הלבן פרסם מעריב ראיון ארוך עם האדריכל הראשי של הסכם אוסלו, יוסי ביילין. בעודו מתגאה ביכולתו לגרור את ממשלת רבין אל חזונו ארוך הטווח,¹⁰³ התייחס ביילין בביטול לביקורת שנמתחה על "תהליך השלום" וניבא בשחצנות כי "המבחן הגדול ביותר של ההסכם הזה לא יהיה מבחן אינטלקטואלי, זה יהיה מבחן הדם". אם לא תהיה ירידה מובהקת ברמת האלימות והטרור בתוך פרק זמן סביר אחרי הקמתה של הרשות הפלסטינית, כך טען, ייחשב התהליך ככישלון מחפיר ולישראל לא תהיה ברירה אלא להתכחש להסכמי אוסלו. "זה יקרה רק כמעשה אחרון", אמר ביילין, "אבל אם נראה שרמת האלימות לא יורדת, לא נוכל להמשיך הלאה ובוודאי לא נלך למימוש של הסכם הקבע. אם לא תהיה שום ברירה צה"ל יחזור למקומות, שהוא עומד לעזוב בחודשים הקרובים".¹⁰⁴

עשרים ושלוש שנים ואלפי הרוגים לאחר מכן; עם רצועת עזה כישות טרור בלתי ניתנת לעקירה; עם מנהיגים פלסטיניים המתנגדים, כתמיד, באופן קיצוני וחסר-פשרות לקיומה של מדינת ישראל; עם אוכלוסייה פלסטינית הנתונה לשטיפת מוח מתמדת של הסתה אנטישמית ואנטי-ישראלית נתעבת, אין כבר ספק כי "מבחן הדם" של ביילין נכשל כישלון חרוץ. ואולם לא הייתה כל הודאה במחדל האסטרטגי החמור ביותר בתולדות ישראל, שום חשיבה מחודשת על ההנחות השגויות כל כך שהולוכו אליו, ובוודאי שלא שום הכאה פומבית על חטא, שום סימן לחרטה על מחירה הנוראי של הטעות. תחת זאת בחרו אדריכלי אוסלו, כמו גם ממשיכי דרכם ב"מחנה השלום" בישראל ובחו"ל, להתעלם ביודעין מחוסר העניין המוחלט שמפגינה ההנהגה הפלסטינית בפתרון שתי המדינות; מהפרותיה הסדרתיות של התחייבויותיה החוזיות, ומתמיכתה המתמשכת באלימות. זאת במקביל להמעטתם של "אנשי שלום" אלו בעוצמתו של הסבל שנגרם לישראלים ובהאשמתם את ממשלת ישראל בקיפאון המדיני, על אף שלא פחות מחמישה ראשי ממשלה ישראלים רצופים, פרס, ברק, שרון, אולמרט ונתניהו, הצהירו בפומבי כי הם מקבלים את פתרון שתי המדינות.

החריג הבולט בהתנהלות הזויה זו - התנייתו של הנשיא בוש את הקמתה של מדינה פלסטינית בהחלפת משטר אש"ף, האלים והמושחת, ב"מנהיגים חדשים, שאינם

נגועים בטרור",¹⁰⁵ זכה להתעלמות גורפת מצד הקהילייה הבין-לאומית. לא זו בלבד שאותה ההנהגה הפלסטינית, עם אותן הדמויות המוכתמות בטרור, הצליחה לשנות את תדמיתה ולהיתפש כממשלתה המתוכננת של המדינה הפלסטינית העתידית, אלא שנראה גם שמטרת העל שלה, קרי, הקמת מדינה פלסטינית ללא כל משא ומתן עם ישראל ומבלי שתכיר אפילו בזכותה של ישראל להתקיים, הולכת וקורמת עור וגידים.

גזענות סמויה זו - ההימנעות מהפניית דרישות כלשהן לפלסטינים כאילו הם חסרי בינה או פרימיטיביים מכדי שייחשבו אחראים לדבריהם או למעשיהם - היא מתכון בטוח לאסון. כל עוד לא יקום מנהיג פלסטיני שיסכין באמת ובתמים עם פתרון שתי המדינות לשני העמים, או יפעל באופן שיעיד על הסכמה בלתי מסויגת לרעיון זה, לא יוכל להיות פיוס אמיתי או מתמשך בין הפלסטינים לבין ישראל. כל עוד יוסיפו השטחים להיות תחת שלטון הג'ונגל של אש"ף וחמאס לא תוכל לקום חברה אזרחית פלסטינית ולא תוכל להתפתח מדינה פלסטינית בת-קיימא. ממש כשם שלצורך הקמתן של חברות חופשיות ודמוקרטיות בגרמניה וביפן אחרי מלחמת העולם השנייה נדרש שינוי חינוכי וסוציו-פוליטי כולל, כך גם ניתן לקבוע כי רק כשתעבור החברה הפלסטינית "אביב ערבי" של ממש, שידיח את מנהיגיה הרודניים מהשלטון, ידיר את האלימות הפנימית מהחיים החברתיים והפוליטיים וילמד את סגולות הדו-קיום עם השכנים הישראלים, ניתן יהיה לפתור את הסכסוך בן המאה בין ערבים לבין היהודים. למרבה הצער, אפשרות זאת, שב-1993 נדמה היה כי היא ממשמשת ובאה, ירדה מסדר היום בעתיד הנראה לעין בגלל תהליך ה"שלום" של אוסלו.

הערות

- 1 מכתבים שכתב לנו רבין. "שלום עושים עם אויבים", רועי מנדל, *Ynet*, תל-אביב, 18 באוקטובר 2010.
- 2 ראיון עם פייצל חסייני, אל-ערבי (קהיר), ה-24 ביוני 2000.
- 3 העולם הזה, 8 בספטמבר 1993, עמ' 3-4.
- 4 "Political Program for the Present Stage Drawn up by the 12th PNC, Cairo June 9, 1974," *Journal of Palestine Studies*, Summer 1974, pp. 224-25.
- 5 הפוליטיקאי המצרי הבכיר מחמד צלאח א-דין, שעתיד היה להפוך בתוך זמן קצר לשר החוץ של ארצו, כתב כבר באוקטובר 1949 בעיתון המצרי רב ההשפעה אל מצרי כי "בדרישתם להשבת הפליטים לפלסטין מתכוונים הערבים בעצם כי הפליטים יחזרו כאדוני הארץ ולא כעבדים. וליתר דיוק, בכוונתם להשמיד את מדינת ישראל" (ציטוט במסמך משרד החוץ הישראלי, מחלקת המחקר, "שיבת הפליטים - סכנה לביטחון ישראל", ה-4 בספטמבר 1951, הארכיון הלאומי, ISA, FM 2564/1)
- 6 Palestinian Media Watch (PMW), "Al-Quds al-Arabi editor-in-chief: Arafat planned that Oslo accords would chase away Israelis," September 3, 2015.
- 7 לעיון בדיון מפורט אודות קווי מדיניות אלה, ראה: Efraim Karsh, *Arafat's War* (New York: Grove, 2003), Chapters 3-6.
- 8 Mahmoud Abbas, *al-Wajh al-Akhar: al-Alaqa al-Sirriya bayna al-Naziya wa-l-Sihyuniya* (Amman: Dar Ibn Rushd, 1984).
- 9 הארץ (תל אביב) 23 ביוני 2016.
- 10 "Arab League rejects Israel as Jewish State," *ibid.*, March 26, 2014.
- 11 סוכנות Wafa (סוכנות הידיעות הרשמית של אש"ף), ה-30 בספטמבר 2015.
- 12 "Abbas: every drop of blood that has been spilled in Jerusalem is holy blood" as long as it was for Allah," *al-Hayat al-Jadida* (official PA daily), September 17, 2015, as cited by PMW.
- 13 "Mahmoud Abbas: Murdering Israelis is 'peaceful popular uprising,'" PMW, December 1, 2015; "Abbas: All of Israel is Occupation," official PA TV, March 11, 2016, PMW, April 6, 2016.
- 14 Said Aburish, *Arafat: From Defender to Dictator* (London: Bloomsbury, 1998), p. 100.

- 15 בדצמבר 1996, שלושה חודשים לאחר מהומות מנהרת הכותל, 78% מתושבי הגדה ועזה העניקו לדמוקרטיה הישראלית את הציון טוב או טוב מאוד לעומת 68% שהעניקו ציון זה לארצות הברית, 62% שהעניקו ציון זה לצרפת ו-43% לרשות הפלסטינית. רק 6.9% מהפלסטינים ראו את הדמוקרטיה הישראלית באורח שלילי.
- “Results of Public Opinion Poll No. 25” (Washington, DC: Center for Policy Analysis on Palestine, December 26-28, 1996), p. 14.
- 16 Khalil Shikaki, “Palestinian Public Opinion About the Peace Process, 1993-1999” (Washington, DC: Center for Policy Analysis on Palestine, 1999); “New Beginning,” *U.S. News & World Report*, September 13, 1993, p. 27.
- 17 “Public Opinion Poll No. 31 – Part I: On Palestinian Attitudes Towards Politics,” Jerusalem Media & Communications Center, March 1999, p. 3.
- 18 Mohamed Heikal, *Secret Channels: The Inside Story of Arab-Israeli Peace Negotiations* (London: Harper Collins, 1996), p. 450.
- 19 ראה למשל: פנחס ענברי, *בחרבות שבורות* (תל אביב: משרד הביטחון, 1994), ובמיוחד פרקים 23-18.
- 20 ראה למשל:
Mamduh Nawfal, Qisat Ittifaq Uslu: al-Riwaya al-Haqiqiya al-Kamila, (Amman: al-Ahliya, 1995), pp. 61-63; Efraim Sneh, *Nivut Beshetach Mesukan* (Tel Aviv, Yediot Aharonot, 2002), pp. 22-23;
 אדם רז, “חזיתות מתנגשות - האנטומיה ‘המוזרה’ של הכרעת אוסלו של רבין”, ישראלים, סתיו 2012, עמ’ 107-119.
- Efraim Inbar, *Rabin and Israel’s National Security* (Washington: Woodrow Wilson Center Press, 1999); *The Guardian*, June 21, 2004.
- 21 Geoffrey W. Watson, *The Oslo Accords: International Law and the Israeli-Palestinian Peace Agreements* (Oxford: Oxford University Press, 2000), pp. 315-16.
- 22 ראה למשל סעיפים 8, 9, 18 בהסכם עזה ויריחו, וכן סעיפים 12-16 בהסכם הביניים, שם, עמ’ 333-34, 336, 356-59.
- 23 *על המשמר* (תל אביב), ה-4 באוקטובר 1993.
- 24 Israel Ministry of Foreign Affairs (MFA), “Fatal Terrorist Attacks in Israel, Sept. 1993-1999,” September 24, 2000 & “Terrorism Deaths in Israel - 1920-1999,” January 1, 2000. See also “Chronology of Terrorist Attacks in Israel: Introduction,” compiled by Wm. Robert Johnston & Global Terrorism Database. The MFA’s figures are the most reliable as they contain the name of every post-Oslo fatality.

- 25 לדוגמה, הטבח בשדה התעופה לוד (היום נתב"ג) במאי 1972, שבו נרצחו עשרים ושישה בני אדם, בוצע על-ידי מחבלים יפניים שהגיעו מרומא. מעשי הטבח במעלות ובקרית שמונה, שבוצעו שנתיים מאוחר יותר ונהרגו בהם ארבעים ושלושה בני אדם (כולל שלושים ילדים), בוצעו על-ידי מחבלים שהגיעו מלבנון. כך גם הטבח במישור החוף במרץ 1978, בו נהרגו שלושים ושמונה ישראלים (כולל שלושה עשר ילדים). שלא לציין את רצח אחד עשר הספורטאים באולימפיאדת מינכן ב-1972, ועוד מתקפות טרור רבות אחרות בחו"ל.
- 26 B'Tselem, "Fatalities in the First Intifada."
- 27 לדיון נוסף ר': Karsh, *Arafat's War*, chapters 8-11.
- 28 Israel Security Agency (ISA), "Analysis of Attacks in the Last Decade 2000-2010;" MFA, "Terrorism Deaths in Israel – 1920-1999."
- 29 MFA, "Suicide and Other Bombing Attacks in Israel since the Declaration of Principles."
- פיגוע ההתאבדות היחיד שהתרחש לפני אוסלו, שבו נהרגו פלסטיני מקומי אחד ושני המחבלים, היה באפריל 1993 בעמק הירדן, מחוץ לקו הירוק.
- 30 MFA, "Victims of Palestinian Violence and Terrorism since September 2000."
- 31 ראיון עם ערפאת, אל-אנוואר (ביירות), ה-2 באוגוסט 1968.
- 32 *Al-Quds*, December 22, 1995; Yigal Carmon, "So Now We All Know", *Jerusalem Post*, January 5, 1996.
- 33 בשל העובדה שממדיה קטנים ומיקומה שולי ומרוחק ממרכזי האוכלוסייה של ישראל, הייתה עזה מקור סביר פחות לשיגור פיגועים. לאחר שהוקפה, באמצע שנות התשעים, בגדר ביטחון שהקשתה מאוד על פיגועים בתוך שטח ישראל, החל חמאס לנסות ולדלג מעל למכשול זה באמצעות פיתוח או רכישה של טילים ורקטות שניתן לירות אותם ממשגר קרקעי לעבר מטרת קרקעיות. הגדה המערבית, לעומת זאת, נמצאת בסמיכות גיאוגרפית רבה ללב המדינה, יש לה גבול משותף ארוך הרבה יותר עם ישראל והיא לא הייתה מוגנת בגדר, לפחות עד תחילת שנות ה-2000, עת החלה ישראל להקים גדר ביטחון שבפועל בלמה את הפיגועים.
- 34 Israel Security Agency (ISA), "2006 Summary - Palestinian Terror Data and Trends"; "Analysis of Attacks in the Last Decade 2000-2010"; MFA, "2004 Terrorism Data," January 5, 2015.
- 35 כך למשל, עד לנובמבר 2006 כבר נתנה איראן לחמאס יותר ממאה ועשרים מיליון דולר, ובמהלך ביקורו של ראש הממשלה הנייה בטהראן חודש מאוחר יותר התחייבה לתת עוד מאתיים וחמישים מיליון דולר נוספים.
- Meyrav Wurmser, "The Iran-Hamas Alliance," Jewish Policy Center, Fall 2007.
ISA, "2006 Summary," pp. 4, 14-15 and "Analysis of Attacks in the Last Decade 2000-2010."
- 36 ISA, "Analysis of Attacks in the Last Decade 2000-2010."

- ibid., "High trajectory shooting is the general term for indirect firing (rockets or mortar shells), its advantage being the wide range between the launching site and the target" and "Mortar shells launching attacks." 37
- דבר ראשון (תל אביב), ה-21 בינואר 1996; מעריב, ה-22 בינואר 1996. 38
- Tony Karon, "Clinton Saves Last Dance for Arafat," *Time*, January 2, 2001. 39
- "Donor Investment in Palestinian Development 1994-1998. A Jointly-Prepared Report by the World Bank & The United Nations Office of the Special Coordinator in the Occupied Territories," Jerusalem, 1999, p. 14; Congressional Research Service, "U.S. Foreign Aid to the Palestinians," Washington, D.C., March 18, 2016. 40
- Andrea Levin, "The Media's Tunnel Vision," *Middle East Quarterly*, December 1996, pp. 3, 5-6. 41
- United Nations Security Council, "Resolution 1322 (2000). Adopted by the Security Council at its 4205th meeting on 7 October 2000." 42
- Hussein Agha & Robert Malley, "Camp David: the Tragedy of ראה למשל: Errors," *The New York Review of Books*, August 9, 2001; *Jerusalem Post*, July 26, 30, 2000; *New York Times*, July 26, 2000. 43
- מעריב, ה-5 באוקטובר 2002. 44
- United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), "The Palestinian war-torn economy: aid, development, and state formation," New York and Geneva, 2006. 45
- The White House, "President Bush Calls for New Palestinian Leadership," June 24, 2002. For further discussion of the issue see Karsh, *Arafat's War*, pp. 235-42. 46
- International Court of Justice, "Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory," Press release 2004/28, July 9, 2004. 47
- Efraim Karsh, "Arafat Lives," *Commentary Magazine*, January 2005, pp. 33, 40; Chloé Valdary, "An Unwelcome Palestinian Reformer," *Wall Street Journal*, July 29, 2015; Jonathan Schanzer, "Chronic Kleptocracy: Corruption within the Palestinian Political Establishment," Hearing before U.S. House Committee on Foreign Affairs Subcommittee on the Middle East and South Asia, Washington, DC, July 10, 2012, pp. 17-18. 48
- Scott Wilson, "Obama Searches for Middle East Peace," *Washington Post*, July 14, 2012. 49

- "נתניהו מכריז על עשרה חודשי הקפאת בנייה בהתנחלויות "כדי להניע את תהליך השלום",
הארץ, ה-25 בנובמבר 2009. 50
- International Criminal Court, "The Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, opens a preliminary examination of the situation in Palestine," January 16, 2015. 51
- Wafa, September 30, 2015. 52
- "EU's Solana says Hamas place on terror list could be reconsidered, " *Middle East News Agency* (MENA, Cairo), as brought by the BBC Monitoring Middle East, September 7, 2003. 53
- BBC, "EU's Solana 'secretly' met Hamas founder in Gaza - Arabic paper in London," July 30, 2002; Herb Keinon, "Solana flipflops on whether he met with Hamas officials," *Jerusalem Post*, November 26, 2004. 54
- David Horovitz, "Javier Solana to the 'Post': Hamas does not want to destroy Israel," *Jerusalem Post*, October 27, 2006. See also Khaled Abu Toameh, Solana: "Hamas blew chance to end sanctions. Abbas aides say he must dismiss gov't," *ibid.*, December 3, 2006; "EU's Solana says Hamas leader's statements step in right directions," *BBC Monitoring Middle East*, January 21, 2007. 55
- Herb Keinon, "EU keeps Quartet demands on Hamas out of resolutions on Middle East," *Jerusalem Post*, June 17, 2009. 56
- United Nations General Assembly, Human Rights Council, "ראה למשל: Human Rights in Palestine and other Occupied Arab Territories. Report of the United Nations Fact-finding Mission on the Gaza Conflict," September 25, 2009 (known as the Goldstone Report); United Nations General Assembly, Human Rights Council, "Report of the independent commission of inquiry established pursuant to Human Rights Council resolution S-21/1," June 22, 2015; Amnesty International, "'Black Friday': Carnage in Rafah during 2014 Israel/Gaza Conflict," July 29, 2015. 57
- Amnesty International, "'Strangling Necks': Abductions, Torture, and Summary Killings of Palestinians by Hamas during the 2014 Gaza Israel/Hamas Conflict," 2015, p. 10. 58
- Richard Goldstone, "Reconsidering the Goldstone Report on Israel and War Crimes," *Washington Post*, April 1, 2011. 59
- Akhbar al-Yom* (Cairo), October 11, 1947. For background of the statement and its full translation see: David Barnett and Efraim Karsh, "Azzam's Genocidal Threat," *Middle East Forum*, Fall 2011, pp. 85-88. 60

- "Tutu Condemns Israeli Apartheid," *BBC News*, April 29, 2002. 61
- Jimmy Carter, *Palestine: Peace Not Apartheid* (New York: Simon & Schuster, 2006). 62
- "Mairead Corrigan-Maguire: Stand up to Israeli Apartheid," *Stop de Bezetting*, accessed October 6, 2015. 63
- "Morrison, Toni. Literature Nobel Prize-winning African-American novelist slams '[Israel's] long-term military, economic and geographic practice whose political aim is nothing less than the liquidation of the Palestinian nation'", *Palestinian Genocide*. 64
- Edwin Black, "Ford Foundation Aided Groups Behind Biased Durban Parley," *Forward*, October 17, 2003; *Jerusalem Post*, September 2, 2001; Anne F. Bayefsky, "Terrorism and Racism: the Aftermath of Durban," *Jerusalem Letter/Viewpoints*, December 16, 2001; Irwin Cotler, "Durban's Troubling Legacy One Year Later: Twisting the Cause of International Human Rights Against the Jewish People," *Jerusalem Issue Brief*, August 20, 2002. 65
- United Nations Human Right Council, Office of the High Commissioner, Special Sessions. 66
- General Assembly of the United Nations, "Emergency Special Sessions." 67
- The 13th Knesset's 129th session - "The Government's announcement on the signing of the DOP and the letter exchange with the PLO," September 21, 1993. 68
- Efraim Karsh, "Israel's Arabs: deprived or radicalized?" *Israel Affairs*, January 2013, pp. 2-20; idem, "Israel's Arabs vs. Israel," *Commentary*, December 2003. 69
- ועדת אור ועדת חקירה ממלכתית לביור התנגשויות בין כוחות הביטחון לבין אזרחים ישראלים בחודש אוקטובר 2000. דין וחשבון: נוסח מלא (ירושלים, אוגוסט 2000). לנוסח אנגלי של הסיכומים ראה: 70
- "The Official Summation of the Or Commission Report," *Jewish Virtual Library*, September 2, 2003.
- "Aims of the Political Programme of the Palestinian Revolution Adopted by the 11th Palestine National Congress, Cairo, 11 January 1973," *Journal of Palestine Studies*, Spring 1973, p. 170. See also Maariv, January 22, February 22, 1979; February 2, May 26, 1986. 71
- רדיו מונטה-קרלו בערבית, ה-1 ביולי 1994. א-נהאר, 3 ביולי 1994. הציטוט מן הקוראן לקוח מסורה 28, "סיפור המעשה", פסוק 4. הקוראן, בתרגומו לעברית של אורי רובין, הוצאת אוניברסיטת תל-אביב, 2005, עמ' 313. 72

- 73 לעיון בדיון סוער בפרשה זו ראה מושב הכנסת ה-13 מס' 379, ירושלים, ה-25 באוקטובר 1995.
- 74 Quoted in PMW, "PA Depicts a World Without Israel."
- 75 *Jerusalem Post*, August 4, 2016; ה-10 ביולי 2015, *ישראל היום*,
- 76 *הארץ*, ה-13-17 ביולי, ה-11 בנובמבר 2001, ה-26 בפברואר 2002.
- 77 כך למשל ביקר אחמד טיבי בלבנון ב-2005, ג'מאל זחאלקה ווציל טאהא ביקרו בלבנון ובסוריה ב-2006, סעיד נפח ביקר בסוריה ב-2007, וחנין זועבי השתתפה, במאי 2010, בניסיון האלים לפרוץ את הסגר הימי שהטילה ישראל על רצועת עזה שבשליטת החמאס.
- 78 *הארץ*, ה-12 בינואר 2009.
- 79 Ynetnews.com, April 25, 2010, February 25 2011; YouTube video of the visit.
http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3880679,00.html.
- 80 Ynetnews.com, April 27, 2010.
- 81 *הארץ*, ה-5 ביוני 2008, ה-22 בינואר 2009.
- 82 *דה מארקר*, ה-16 בפברואר 2007; *הארץ*, ה-1 באפריל 2007.
- 83 הוועד הארצי לראשי הרשויות הערביות בישראל, החזון העתידי לערבים הפלסטינים בישראל, נצרת, 2006, עמ' 5, 9.
- 84 *Haaretz*, April 24, May 11, 2001, March 6, May 15, 2008; *Walla!News*, May 15, 2016.
- 85 *Ibid.*, April 20, 2001.
- 86 ראה למשל:
Itamar Radai et al., "The Arab Citizens in Israel: Current Trends According to Recent Opinion Polls," Tel Aviv, Institute for National Security Studies, Strategic Assessment, 18/2, July 2015; Shibley Telhami. "2010 Israeli Arab/Palestinian Public Opinion Survey," Washington DC, Brookings Institution. For the East Jerusalem Palestinians see: David Pollock, "What Do the Arabs of East Jerusalem Really Want?," Jerusalem Centre for Public Affairs, September 7, 2011; Khaled Abu Toameh, "Why Palestinians Want Israeli Citizenship," Gatestone Institute, October 23 2012.
- 87 *הארץ*, ה-30 ביולי 2001, ה-1 באוקטובר 2001, ה-3, 14, 15 באפריל 2002, ה-29 בספטמבר 2002, ה-2 במרץ 2002; ה-9 באוקטובר 2008, ה-28 בדצמבר 2008, ה-12 בינואר 2009, ה-1 באוקטובר 2012.
- 88 "Vaadat Orr: Shaar Rishon," p. 77; Ynetnews.com, May 17, 2009; David Koren, "Arab Israeli citizens in the 2009 elections: between Israeli citizenship and Palestinian Arab identity," *Israel Affairs*, 16/1, January 2010, pp. 124-41.

- Karsh, *Arafat's War*, pp. 115-16. 89
- ראה למשל: 90
- "News Analysis: Are Rabin's Harsh Words Harbinger of 1996 Elections?" *Jewish Telegraphic Agency (JTA)*, March 25, 1995; Anshel Pfeffer, "Would It All Be Different if Yitzhak Rabin Had Lived?" *Haaretz*, October 27, 2015.
- אתר הכנסת, הכנסת ה-13, ה-13 ביולי 1992-ה-17 ביוני 1996. 91
- Israel Ministry of Foreign Affairs, "Fatal Terrorist Attacks in Israel (Sept 1993-1999)"; idem, "More Israelis have been killed by Palestinian terrorists since Oslo," September 10, 1998. 92
- Uri Dromi, "Waiting for Arafat to go away," *International Herald Tribune*, July 19, 2002; *Jerusalem Post*, January 26, 1996; *Maariv*, January 17, 1996. See also, " Hamas Military Leader Met Arafat before Homicide Bombings," *al-Sharq al-Awsat*, April 1, 1996. 93
- Barry Rubin, "External factors in Israel's 1999 elections," *Israel Affairs*, 7/2-3 (2000), pp. 207-08, 213-14. 94
- Karsh, *Arafat's War*, chapters 9, 12. See also: "Special Document File: The Taba Negotiations (January 2001)", *Journal of Palestine Studies*, 31/3 (Spring 2002), p. 79; "EU Description of the Outcome of Permanent Status Talks in Taba," *Haaretz English Edition*, February 14, 2001; "Private Response to Palestinian Refugee Paper of January 22, 2001," Articles 1, 6, 7, *Le Monde diplomatique*, September 4, 2001. 95
- Edward Said, *The Pen and the Sword: Conversations with David Barsamian* (Edinburgh, AK Press, 1994), p. 137. 96
- Ion Pacepa, *Red Horizons. Inside the Romanian Secret Service - The Memoirs of Ceausescu's Spy Chief* (London: Coronet Books, 1989), p. 28. 97
- Karsh, *Arafat's War*, pp. 247-52. 98
- ראה למשל: 99
- Ali Abunimah, "When Salam Fayyad secretly urged the US to block salaries to Palestinian Authority employees," *The Electronic Intifada*, October 4, 2012; *Jerusalem Post*, May 5, 2012.
- Jonathan Schanzer, "Chronic Kleptocracy: Corruption within the Palestinian Political Establishment," Hearing before U.S. House Committee on Foreign Affairs Subcommittee on the Middle East and South Asia, Washington, DC, July 10, 2012, pp. 17-8; Bergman, *Veharashut Netuna*, pp. 162-63; Ehrenfeld, "Where Does the Money Go?" pp. 9-10; *Yediot Achronot* (Tel Aviv), July 14, 2002. 100

- 101 ראה למשל:
 "A Poorer Peace," *Newsweek*, September 1, 1997, p. 29; Keith Marsden, "The Viability of Palestine," *Wall Street Journal*, April 25, 2002; Patrick Clawson, "The Palestinians' Lost Marshall Plans," *Jerusalem Post*, August 9, 2002.
- 102 לעיון מפורט בהשלכותיו השליליות של טרור החמאס על אוכלוסיית עזה, ראה: Hillel Frisch, *Hamas: A Social Welfare Government or War Machine*, Bar Ilan University, The Begin-Sadat Center for Strategic Studies, November 2015. See also: World Bank, "Four Years – Intifada, Closures, and Palestinian Economic Crisis. An Assessment," October 2004, pp. xv, 3, 9. 13, 29-32; idem, "Assistance Strategy FY15-16 for the West Bank and Gaza," October 8, 2014, pp 3-5; idem, "Economic Monitoring Report to the Ad Hoc Liaison Committee," May 27, 2015.
- 103 כפי שאמר בראיון ב-1997: "אני דיברתי עם האנשים האלה במשך עשרות שנים והם התנגדו, לכל מיני הצעות שלום בעניין אש"ף כמו אריות... ופתאום רבין מביא הסכם עם אש"ף וכולם בעד". *מוסף הארץ*, ה-7 במרץ 1997.
- 104 ראיון עם ביילין, *מעריב*, ה-6 בנובמבר 1993.
- 105 The White House, "President Bush Calls for New Palestinian Leadership," June 24, 2002.

Recent BESA Center Publications

Mideast Security and Policy Studies

- No. 102 The Muslim Brotherhood and Egypt-Israel Peace, *Liad Porat*, August 2013 (Hebrew)
- No. 103 Time Is on Israel's Side, *Efraim Inbar*, August 2013 (Hebrew), September 2013 (English)
- No. 104 Armed and Dangerous: Why a Rational, Nuclear Iran Is an Unacceptable Risk to Israel, *Steven R. David*, November 2013
- No. 105 Mowing the Grass: Israel's Strategy for Protracted Intractable Conflict, *Efraim Inbar and Eitan Shamir*, December 2013 (Hebrew)
- No. 106 South Korea's Middle East Policy, *Alon Levkowitz*, December 2013
- No. 107 Israel and Kazakhstan: Assessing the State of Bilateral Relations, *Gil Feiler and Kevjn Lim*, May 2014
- No. 108 The Myth of Palestinian Centrality, *Efraim Karsh*, July 2014
- No. 109 The New Strategic Equation in the Eastern Mediterranean, *Efraim Inbar*, August 2014 (Hebrew), September 2014 (English)
- No. 110 The Ties between Israel and Azerbaijan, *Alexander Murinson*, October 2014
- No. 111 Israel's Air and Missile Defense During the 2014 Gaza War, *Uzi Rubin*, January 2015 (Hebrew), February 2015 (English)
- No. 112 Changing Japanese Defense Policies, *Eyal Ben-Ari*, February 2015
- No. 113 Obama, The Reluctant Realist, *Steven R. David*, June 2015
- No. 114 Israel's Role in the Struggle over the Iranian Nuclear Project, *Yossi Kuperwasser*, June 2015
- No. 115 Deterrence Campaigns: Lessons from IDF Operations in Gaza, *Moni Chorev*, October, 2015 (Hebrew), March 2016 (English)
- No. 116 Hamas: A Social Welfare Government or War Machine?, *Hillel Frisch*, November 2015
- No. 117 The Mediterranean as a Strategic Environment: Learning a New Geopolitical Language, *Eran Lerman*, February 2016
- No. 118 The ISIS Challenge in Syria: Implications for Israeli Security, *Hillel Frisch*, May 2016
- No. 119 Indian Responses to Israel's Gaza Operations, *S. Samuel C. Rajiv*, May 2016
- No. 120 The Return of the Russian Bear to the Middle East, *Shay Har-Zvi*, May 2016 (Hebrew)
- No. 121 Trends in US Congressional Support for Israel, *Amnon Cavari with Elan Nyer*, June 2016
- No. 122 Implications of US Disengagement from the Middle East, *Efraim Inbar*, June 2016
- No. 123 The Oslo Disaster, *Efraim Karsh*, August 2016 (English), September 2016 (Hebrew)

Policy Memorandum

- No. 6 The National Security Council: Reflections upon the June 2012 Israel Ombudsman's Report (Hebrew), *Yehezkel Dror*, November 2012
- No. 7 The Gaza War, 2014 – Initial Assessment, *Efraim Inbar and Amir Rapaport*, December 2014 (Hebrew)
- No. 8 Perfect Storm in the Middle East, *Yaakov Amidror*, June 2015 (Hebrew), July 2015 (English)
- No. 9 Israel-Greece Relations, *Arye Mekeel*, September 2015 (Hebrew)
- No. 10 Space Wars, *Aby Har-Even*, May 2016 (Hebrew)

Colloquia on Strategy and Diplomacy

- No. 28 The IDF Force Structure (Hebrew), May 2014
- No. 29 Israeli-Palestinian Negotiations: Whereto? (Hebrew), August 2014
- No. 30 IDF Challenges (Hebrew), August 2016

